

h.m. çetoev

**BÜYÜK
ANAYURT
SAVAŞINDA
KÜRTLER
1941-1945**

jina nû yayınları

57
11

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Jina Nu Yayınları: 5
Tarih Dizisi : 3
Basım Tarihi : Aralık 1985

Çeviri: J. Peşengi

Eserin özgün adı :

Sovyet Kürtlerinin Büyük Anayurt Savaşına Katılımları 1941-1945
Ermenistan SSC BA yayını. Erivan 1970
H.M. Çetoev

Adres:
JINA NU FÖRLAGET
Post Box : 240 12
750 24 UPPSALA

ISBN: 91 970747-48

2017 OK. 1032
27/06/2016
1130 CET BUY

h.m. çetoev

**BÜYÜK
ANAYURT
SAVAŞINDA
KÜRTLER**

1941-1945

jina nû yayınları

Institut kurde de Paris

–İÇİNDEKİLER–

–ZAFERİN 40. YILI İÇİN

–ÖNSÖZ

**–BÜYÜK ANAYURT SAVAŞINDA KÜRT ASKERLERİN
KAHRAMANLIKLARI. 1941-1945**

**–KÜRT EMEKÇİLERİNİN CEPHE VE CEPHE GERİSİNE
YAPMIŞ OLDUKLARI ÖZVERİLİ YARDIMLAR.**

**–İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KÜRT HALKI-
NIN ULUSAL KURTULUŞ HAREKETİ.**

Institut kurde de Paris

ZAFERİN 40. YILI İÇİN

1985 yılı, bütün insanlığın , emekten, barıştan, güzelden, yaşamdan yana olan, "savaş çıkmadan önlenmelidir!", "hiç bir şey ve hiçbir kimse unutulmadı!" diyen güçlerin, Alman faşizmi ve Japon emperyalizmine karşı kazandığı büyük zaferin 40. yılının kutladığı yıldır...

Hiç kuşkusuz Alman faşizmi ve Japon emperyalizminin yenilgiye uğratılmasında, en büyük rolü Sovyetler Birliği oynadı, en büyük kayıpları Sovyetler Birliği verdi. Geceli gündüzlü, yazlı kışlı 1418 gün süren tarihin bu eşsiz savaşı Sovyetler Birliği kahramanlıkla yürüttü. Bu savaşta 20 milyon evladını yitirdi.

22 Haziran 1941'de Hitler Almanyası sakdırmazlık antlaşmasını çiğneyerek sosyalizmin ilk yurdu ve yıkılmaz kalesine haince sakırdığında, her yerde 26 Haziran 1941'de yazılmış ve bestelenmiş Aleksandır Aleksandrov'un şu savaşçı türküsü çalınıyordu:

*Kalk ülke kocaman
Kalk ölüm savaşı için...
...Geliyor halk savaşı
Geliyor kutsal savaş...*

Bu ünlü türkü, Sovyetler Birliği'nden bütün ulus ve ulusal azınlıkların "Her Şey Cephe İçin! Her Şey Zafer İçin!" diyerek tek vucut halinde ayağa kalkışının, Alman faşizmine karşı, bağımsızlık ve özgürlüklerini, sosyalist anayurtlarını savunma mücadelesinin başlayışının bir ifadesi olarak ortaya çıktı.

Kuşkusuz bu savaş, sadece Sovyetler Birliği'nin kendi özgürlük ve bağımsızlığını savunduğu bir savaş değildi. Savaş, sosyalizm ve kapitalizmin, ilericiliğin ve gericiliğin uzlaşmaz, sınıfsal çelişkilerinin ürünü olarak, emperyalizmin en vahşi, en terörist ve en gerici kesimlerinin açık terörist diktatörlüğü olan faşizm tarafından dünyanın ilk sosyalist devletinin ortadan kaldırılması ve dünyanın, faşizm ürünü olan bir cehenneme dönüştürülmesinin önlenmesi amacıyla yapıldı. Bu anlamda bu savaşta tayin edilecek olan kader, insanlığın kaderiydi.

Sovyet halkının yürütmüş olduğu Anayurt Savaşı, Sovyet ailesinin kaynaşmasının, tekvucut olarak kendisini göstermesinin çetin bir sınavı oldu.

Bir uçtan diğer bir uca Sovyet halkları; Rus'u, Kazak'ı, Ukraynalı'sı, Özbek'i, Ermeni'si, Kürd'ü, Beloru'su, Türkmen'i Azeri'si , Tacik'i, Letonyalı'sı, v.s demeden tüm Sovyet evlatları omuz omuza savaştilar... Anayurt Savaşı'nda 7 milyon' un üzerinde savaşçı, Sovyetler Birliği nişanı ve madalyaları aldı. 11 bin savaşçıya da "Sovyetler Birliği Kahramanlık" unvanı verdi. 161 Tatar, 96 Kazak, 67 Özbek,44 Azeri, 98 Başkurt 16 Türkmen 15 Tacik, 12 Kırgız gibi büyük kahramanlar arasında Kürt Savaşçı Yarbay Siyabendev de şerefle yerini aldı.

Büyük Anayurt Savaşı yıllarında bütün Sovyet halkı, -cephede, cephe gerisinde, genç ihtiyar, kadın erkek, çocuk, hasta sakat- bir bütün olarak eşsiz bir çalışma gösterdi, kahramanlığın, özverinin eşsiz örneklerini gösterdi.

Diğer halklar gibi esin kaynağını sosyalizmde , Sovyet halkının yöneticisi ve öncüsü Komünist Parti'den alan Kürtler de, Büyük Anayurt Savaşı'ndaki kahramanlıklarıyla bugün biz Kürdistanlı komünistlere, ilerici güçlere ve tüm halkımıza gurur kaynağı durumundadırlar. Faşizmin kurşunlarıyla düşen diğer kardeş halkların evlatlarıyla Kürt savaşçıların kanı birbirine karışmıştır. Cephe gerisinde geceli gündüzlü çalışmışlardır. Onlar sosyalizmin, Sovyet anayurdu-

nun onlara tanıdığı imkanlara , özgürlüğe ve sahip oldukları sömürsüz, baskısız yaşama sonuna kadar sahip çıkacaklarını, anayurtları için hiçbir özveriden çekinmeyeceklerini göstermişlerdir.

İşte, H.M. Çetoev tarafından yazılan ve 1970 yılında Ermenistan S.S.C Bilimler Akademisi tarafından Erivan'da basılan bu eser, Büyük Anayurt Savaşı'nda Kürt halkının cephede ve cephe gerisinde göstermiş olduğu yiğitlik ve fedakarlıkları anlatmaktadır.

Kimileri, Anayurt Savaşı gibi çetin ve muhteşem bir savaşta, Sovyetler Birliği'nin değişik Cumhuriyetleri'nde azınlık olarak yaşayan Kürtlerin bu savaşta katkılarını küçümseyebilirler. Hatta sözünü etme gereğini bile duymayabilirler. Ne var ki bu kitap, bir bütün olarak halkımızın faşizme karşı duyduğu kini, özgürlüğe ve yurduna olan bağlılığını ve bu değerler uğruna yürütülen bir mücadelede hiçbir özveriden çekinmeyeceğini göstermesi bakımından bizim için okudukça büyük bir önem taşımaktadır.

Sovyetler Birliği ailesi içinde , Kürtlerin, tek vücut olarak faşizme ve köleliğe karşı Sovyetler Birliği'ni, sosyalizmi ve özgürlüğü korumak yolunda verdikleri büyük kavga biz Kürdistanlı komünistlere gurur vermekte, halkımızın özgürlük ve bağımsızlığı için bugün yürüttüğü savaşta ve faşizmin yıkılmasında bizleri "Siyabendovlara" özendirmektedir.

Bugün, büyük zaferin 40. yılında, bu eseri Türkçe'ye çevirmekle önemli bir hizmette bulunduğumuzun inancını taşımaktayız. (*)

JİNA NÜ YAYINEVİ

(*) Kitabın "Sosyalist Vatan Uğruna Çarpışmalarda Ön Sıralarda Savaşan Kürt Askerler" başlıklı bölümünü yayınlamadık. Savaşa katılan Kürt askerlerinden bazılarının savaş süresince yaptıklarının ayrıntılı dizimini içeren bu bölümün genel hatları kitabın diğer bölümlerinde işlendiği için sade bu bölümde yer alan isimlerin bir listesini yayınlıyoruz.

Institut kurde de Paris

Ö N S Ö Z

Kapitalist kuşatmaya ve dış sakırlardan kaynaklanan sürekli tehlikeye rağmen, ülkemiz emekçileri, büyük zorlukları aşarak dünyada ilk sosyalist toplumu kurarak, ülkelerini ileri güce sahip bir devlet durumuna getirmeyi başardılar.

SSCB'de sosyalizmin zaferi, Komünist Parti'nin yönetimi altında Sovyet halkının verdiği kahramanca mücadelenin bir sonucuydu. Kuşkusuz sosyalist toplumun en büyük kazanımlarından biri de SSCB'de ulusal sorunun çözümüdür. Parti, ülkemizden bütün halkları tek kardeş aile birliği içinde kaynaştırmayı ve onları ortak hedeflere doğru yöneltmeyi başardı.

Sovyetler Birliği'nde, halkların karşılıklı yardımlaşmaları, tek yanlı yarar gözetmeksizin birbirlerine olan yardımları ve daha önemlisi, Rus halkının kardeş halklara olan kardeşçe yardımı bütün Sovyet halklarına görülmemiş ölçüde ekonomik ve kültürel olanaklar sağladı.

Köy ekonomisinin endüstrileştirilmesi ve kollektivizasyonu, kültürel devrim ve Sovyet hükümetinin, geniş maddi yardımları, Çarlık Rusyası'ndan arta kalan geri kalmış bölgelerin, ekonomik, kültürel ve her alanda tarihsel açıdan kısa sayılabilecek bir sürede olağanüstü başarılar elde etmelerini sağladı.

* * *

Sovyet halklarının barışçıl yaşamı 22.6.1941'de Hitler Almanyası'nın SSCB'ye karşı alçakça saldırısıyla kesintiye uğradı. Komünist Parti'nin çevresinde kaynaşmış ülkemiz emekçileri tüm halkın "Yurt Savaşı"nı yükselttiler. Bu Anayurt Savaşı'na Sovyetler Birliği'nden 100'den fazla ulus ve milliyet katıldı.

Okuyucuların ilgisine sunulmuş olan bu eserde Sovyetler Birliği Kürtleri'nin Büyük Anayurt Savaşı'ndaki rolleri, cepheye yardım gönderen Kürt köylülerinin yaşamı sergilenmektedir.

Sayısal olarak çok olmasalar da Kürt savaşçıları Faşist Alman ordularına karşı çatışmalarda, Moskova, Leningrad, Stalingrad savunmalarında, Kafkasya ve Kırım'ın kurtuluşlarında, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Baltık boyu gibi birçok cephede yer aldılar.

Çok sayıda Kürt, Belgrad, Varşova, Budapeşte ve Viyana'nın kurtuluşunda, faşist Almanya ordularının Doğu Prusya da yenilgiye uğratılmasında Oder için çarpışmaların hızlandırılması ve Berlin'de yürütülen kahramanca çarpışmalarda yer aldı.

Kürt askerler, emperyalist Japonya'nın militarist ordusuna karşı savaşan askeri birliklerde bulundular. Onlar Ukrayna, Çekoslovakya ve Fransa'da "Halkın İntikamcılığı" safalarında çatıştılar.

Bu araştırmada, ayrıca Sovyet halkının kahramanca mücadelesinin, Sovyet sınırları dışındaki Kürt halkının kurtuluş mücadelesi üzerinde bırakmış olduğu etkiler de yansıtılmaya çalışılmaktadır.

Bilgi toplama sürecinde yazar, Bölge Askeri Komiserliği'nin konuya ilişkin kaynaklarını incelemiş, SSCB Savunma Bakanlığı Genel Yönetimi'ne bağlı Kadrolar için Ödül Bölümü, SSCB Savunma Bakanlığı arşivi ve SSCB Askeri-Deniz Merkez arşivinden yararlanmıştır.

Büyük Anayurt Savaşı döneminde, Kürt köylerindeki yaşamı ve Kürt köylülerinin cepheye gönderdikleri yardımları öğrenmek için ise SBKP MK'ye bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü, Erministan ve Azerbeycan Bölümleri arşivlerinden ve ayrıca 1941-45 yılları arasındaki Cumhuriyet ve bölge yayınlarından büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

BÜYÜK ANAYURT SAVAŞI'NDA KÜRT ASKERLERİN KAHRAMANLIKLARI. 1941-45.

*"Büyük Anayurt Savaşı yıllarında , sa-
yesinde, tarihte ilk kez , ulusal özgürlük
ve mutluluğa eriştikleri ülkeleri yokolma
tehlikesiyle karşı karşıya kalınca, Kürt-
ler de diğer kardeş halklar gibi ateşli Sov-
yet yurtseverleri olarak kendilerini gös-
terdiler.*

*Cephede birlikte savaşma şansı elde
edebildiğim Kürtler, bütün Sovyet sa-
vaşçıları gibi kendi askeri görevlerini
namusluca, onurla yerine getirdiler."*

*Sovyetleri Birliği Mareşali
İ.H.Bagramyan (1)*

Faşist Alman birlikleri saldırmazlık anlaşmasını çiğneye-
rek, savaş ilanında bulunmadan Sovyet topraklarına girdi-
ler. Ülkemize karşı dışlerine kadar silahlı 5 milyonluk faşist
Alman ve ittifakçıları ordusu saldırıya geçmişti.

Faşist Alman yöneticiler, bir yıkırım savaşla Avrupa ül-
kelerinde kazanmış oldukları kolay zaferler benzeri yeni bir
zafer kazanacaklarına inanıyorlardı. Hitler Almanyası'nın
SSCB'ye karşı savaşı, iki devlet arasında varolan sıradan bir
savaş değildi.

Daha Sovyetler Birliği'ne saldırmazdan çok önce Hitlerler, komünizmi yoketme niyetlerini açıkça ilan etmişlerdi. Hitler komutanlığının planında 10 milyonlarca Sovyet insanının, şehirlerinin ve ülkemizden halkların ulusal kültürünün yok edilmesi v.s yeralmaktaydı. Onlar Sovyetler Birliği'ni parçalamayı ve Ondan Ukrayna, Beyaz Rusya, Baltık boyu, Kafkasya ve diğer bölgeleri ayırarak Sovyet insanlarını Alman kapitalistleri ve baronlarının kölesi durumuna getirmeyi amaçlıyorlardı. Alman olmayan doğu bölgelerindeki nüfus için, Alman komutanlığının bir belgesinde şöyle denilmektedir: "Onlar için yüksek okullar gereksizdir, Sadece 4.sınıfa kadar okunulan halk okullarının olması onlar için yeterlidir. Bu okullardaki öğrenimin amacı, yalnızca 500'e kadar toplamayı öğrenmek, imza atmayı bilmek olmalıdır. Öğretim basit, elementer bir öğretim olacaktır."(2)

Faşist yöneticiler emellerine ulaşmak için, Sovyetler Birliği halkları arasında ayrılıkçı görüşler geliştirmeye çalışıyorlardı. Sovyet askeri birlikleri tarafından ele geçirilen Göring'in "Yeşil Dosya"sında faşist elebaşların bu yöndeki amaçlarını deşifre eden önemli belgeler bulunmaktaydı. "İşgal Birlik ve Bölüklerine Direktifler" arasında "Baltıkboyu ülkelerinde Letonyalılar, Litvanyalılar, Estonyalı ve Ruslar arasındaki... Estonyalı ve Büyük Ruslar arasındaki muhtemel ... Kafkasya'da Tuzemler'le-Gürcüler, Ermeniler, Tatarlar ile Ruslar v.s arasındaki çelişkilerin Almanya'nın çıkarları doğrultusunda kullanılması..." (3) emri de bulunmaktaydı.

Düşmanın bütün hesaplarına rağmen, Komünist Parti'nin çağrıları üzerine bir bütün olarak Sovyet halkı Anayurt Savaşı'na katıldı. Savaş döneminde halklar arasındaki bölünmez dayanışma daha da sağlamlaştı. Bütün halklar kaderlerinin Sovyet yurdunun kaderiyle ayrılmaz bir şekilde bağlı okduğunun açık bilincine vardılar. İşte bunun için cephede ünlü Rus halklarıyla birlikte Sovyetler Birliği'nin tüm halkları büyük-küçük, kadın-erkek savaşa katıldılar. Onlar savaşın ilk aşamasında Kızıl Ordu'nun ge-

çici yenilgilere uğradığı zamanda olduğu gibi, geçici olarak işgal edilen toprakların ve faşizmin boyunduruğu altına düşmüş Avrupa halklarının kurtarılması aşamasında da en ağır, çetin koşullara karşı yiğitçe direndiler. "Savaş, Sovyetler Birliği'nin, halkların biricik dost ailesi olduğunu gösterdi. Bütün halklardan Kızıl Ordu'ya yazılan savaşçılar, öz yurtlarını özveriyle savunuyor, yiğitçe çarpışıyor, yükses cesaret ve kahramanlık örnekleri gösteriyorlardı. İşte bizim düşmanlarımızın önce hiç düşünmedikleri durum da bizim bu anlayışımızdı."(4) M.İ. Kalinin, kaynaşmış bir ailenin savaşım gücünü işte böyle açıklıyordu. Savaşın haklı, adil, kurtuluşçu niteliği üzerine varolan derin bilinç, Sovyet insanlarında yiğitlik, özveri ve emek kahramanlığını doğuruyordu.

Faşist Alman yayılmacılarıyla silahlı savaşın ağır ve tehlikeli bir döneminde, Komünist Parti ve Sovyet hükümeti, düşmanın temizlenmesi için Leninci tavrılardan hareketle seferberlik programını hazırladı. Programda durum özellikle belirtmekteydi: "...Bir kez iş, savaş durumuna gelmiş bulunmaktadır, o halde en küçük tereddüt bile kabul edilmez." (5) SSCB, Sovyet Halk Komiserliği (SOVNARKOMA) ve KP(b) MK'si, 29 6 1941 tarihli parti ve cephe bölgelerindeki Sovyet organizasyonlarına göndermiş oldukları direktifleri, ülkede savaş durumu temelinde tüm yaşamın yeniden düzenlenişinin somut programını içermektedirler.

Hitlerci saldırganların plan ve amaçlarını açığa çıkarırken, parti ve hükümet, ülkeyi saran koca tehlikeye dikkatleri çekiyorlardı. "Direktifte şöyle belintilmektedir, "... Faşist Almanya'yla savaşta, Sovyet devletinin ölüm-kalım- Sovyetler Birliği halklarının özgür kalma veya köleliğe düşme- sorunu kararlaştırılıyor!!"(6)

Sovyet halkının seferber olmuş maddi ve manevi bütün güçleriyle donanmış olan parti bütün gücünü düşmanın yenilmesi görevinde kullandı.

Kafkaslar ötesi cumhuriyetleri parti örgütleri; cepheye her türlü yardımı sağlamaktaydılar. Onlar oldukça kapsamlı bir

örgütsel ve politik çalışma yaygınlaştırdılar. Savaşın ilk günlerinde Ermenistan SSC'inde yığinsel mitingler düzenlediler. Bu mitinglerde işçiler, kolhozcular, aydınlar kendi güçleri ve yaşamlarını Sovyet anayurdunun özgürlüğü için savaşımdan esirgemeyeceklerine dair and içiyorlardı. Ermenistan'dan emekçiler faşist Alman işgalcilerine karşı olan mücadelede aktifçe yer aldılar. Ermenistan KP ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu yönetimi altında Ermenistan Ulusal Ateşçi Tümenleri oluşturuldu.

Ermenistan Ateşçi Tümenleri yapı olarak enternasyonalist bir durumdaydılar. Onların saflarında aynı şekilde değişik halklardan askerler savaşmaktaydı. Bunlar arasında Kürt askerler de bulunmaktaydı. 1943 Mayısına doğru 409 ateşçi tümeni saflarında Ermeni, Rus, Ukraynalı, Beyaz Rus, Tajik, Çuvaş, Tatar, Kürt ve diğer halklardan evlatlar savaşmaktaydılar.(7) Bu tümenler Alman işgalcilerinin Ukranya topraklarında kovulması sırasında aktifçe yer aldılar. Daha sonra 3. Ukranya Cephesi askerleriyle birlikte Bükreş, Sofya, Budapeşte, Belgrad, Viyana'nın kurtuluşlarında yer aldılar.

Bu çarpışmada; General Binbaşı N.Safaryan komutanlığı altındaki üç kez kez ödül kazanan 89. Taman Ateşçi Tümeni şanlı savaşkan bir yol katetti. O, Kuzey Kafkasya ve Kırım'ın kurtuluşlarında, Polonya topraklarında düşmanın ezilmesi çarpışmalarında aktifçe yer aldı. Bu tümen aynı zamanda Berlin hücumuna tek ulusal (Ermenistan ç.n.) tümeniydi.

Bu yönde oldukça büyük uğraş Azerbaycan SSC'inde askeri bölük ve birliklerin oluşturulmasında gerçekleştirildi. Bu Cumhuriyet'te de çok sayıda ateşçi tümenler, ateşçi tugay ve diğer askeri güçler oluşturulmuştur.(8)

Azerbaycan SSC'inden Kürt emekçiler, Cumhuriyet'ten diğer emekçiler gibi, düzenlenen çok sayıda mitingde bütün Sovyet halklarının, yurdun savunulması için hazır olduklarını belirttiler.

Karvansara, Alagez bölgeleri Kürt köylerinden kolhozcular miting de aldıkları kararda şunu belirtmektedirler; "...Faşist saldırganlar Avrupa'dan bir dizi ülke halklarını köle durumu-

na getirmiş bulunmaktadırlar. Şimdi de kanlı ellerini bizim ölkemize doğru uzatmışlardır. Onlar ölkemiz de burjuva-pomeşik düzenini yeniden geri getirme, bizleri köleleştirmeyi denemektedirler. Bizler Şanlı Kızıl Ordu'muzla birlikte kanımızın son damlasına kadar, bizlere özgürlük ve mutluluk veren yurdumuzu savunacağız. Faşizmin ezilmesi için, Bizler, Lenin'in partisi etrafında daha sıkça kaynaşacağız!..." (9)

Mitinglerde yetişkinler bütünüyle silah taşıyor, Halk Gönüllüleri'nin saflarına yazılıyorlardı.

Azerbaycan SSC'nde Kürt köylerinde yığinsal mitingler yapılıyordu. Laçın bölgesi, Minkend köyü kolhozundan kolhozcular aldıkları kararda, Alman faşist saldırganlarını lanetliyor ve Sovyet anayurdunun özgürlük ve onurunu savunma savaşında Kızıl Ordu'ya bütün güçleriyle yardım edeceklerini vurguluyorlardı. Miting'de kolhozcular cepheye giden kardeşlerinin yerine iki kez-üç kez daha fazla çalışmaya hazır olduklarını belirtiyorlardı.

Laçın bölgesi, Ahmedli köyündeki miting'de, hayvan yetiştiriciliği sulama işleriyle uğraşan komsomolcular, yurdu savunan savaşçıların saflarında gecikmeden, bir an önce yerlerini almanın coşkulu isteğini taşıyorlardı. (10)

Savaşın başlamasıyla birlikte erkeklerin çoğunluğu cepheye gitti. Cepheye, ayrıca, varolan gereksinimden dolayı traktör ve atlar gönderilmek teydi. Bu nedenle kaçınılmaz olarak oluşan olumsuz koşullara rağmen, cephe gerisinde üretim faaliyeti başarıyla yürütülüyordu. Kadınlar, genç delikanlılar, yaşlılar özveriyle çalışıyorlardı. Bu sayede, 1941 yılında kışın hayvanlar için yeterli ölçüde yem hazırlanmış, ürün (mahsül) gecikmeden toplanmış, köy ekonomisinin diğer bütün işleri başarıyla yapılmıştı. Ermenistan SSC'nden emekçiler toplamış oldukları paralarını Savunma Fonu'na bağışladılar. Cephedekiler için sıcak giyim eşyaları gönderdiler.

Faşist Alman Orduları Sovyetler Birliği içlerine doğru girdiklerinde, Türkiye'nin gerici çevreleri, Sovyetler Birliği'ne

saldırarak uygun anı beklemekteydiler. 1923 yılında imzalanmış bulunan Dostluk ve Tarafsızlık için Sovyet-Türk Anlaşması'nı çiğneyerek, Türk hükümeti, Almanya'yla bir dostluk anlaşması ve bununla birlikte Almanya'nın peynire olan gereksinimini karşılamak için de ayrı bir anlaşma imzaladı.

Faşist Almanya'yla anlaşmış bulunan Türkiye, SSCB sınırına büyük askeri yığınak yapıyordu. Türkiye'nin gerici basını anti-Sovyetik propagandayı geliştirdi. Kafkaslar-ötesi ve doğu Kırım'ın geri teslim alınması çağrılarında bulunuyordu.

Bu durumda Sovyetler Birliği hükümeti, Kafkaslar-ötesi cephe birliklerini sürekli savaş durumunda tutmak zorundaydı. Bütün nüfusun aktif katılımıyla oldukça büyük ölçüde savunma çalışmaları yürütülmekteydi. SBKP MK, 24.6.1941 tarihli kararıyla cephe yakınında ve tehdit altında bulunan bölgelerde yokedici taburlar oluşturdu. Buna bağlı olarak Ermenistan KP(b) MK 29.6.41 tarihinde Ermenistan SSC'nde taaruzcu paraşütçü ve düşman ajanlarına karşı yokedici taburların oluşturulmasını kararlaştırdı. Bu türden taburlar Cumhuriyet'in şehir ve bölgelerinde oluşturulmuştu. Örneğin, Alagez bölgesinde oluşturulan yokedici taburda, parti, komsomol ve sendikalardan işçiler, kolhozcular ve memurlar yer almaktaydı. Taburda en aktif çalışmaları Ermenistan KP(b), Alagez Bölge Komitesi Büro üyeleri-B.Ç. Rızgoev, M.A.Mıstoyan, H.Ç. Muradov, M.A. Kelaşyan ve diğerleri gerçekleştirdiler.

Moskova ve Leningrad örneklerinden yararlanılarak, cumhuriyet'te "Halk Gönüllüleri" bölükleri oluşturuldu. Nüfusun tümü savunma donanmasının yaratılmasında aktifçe yer aldı. 1941'in yaz ve sonbahar mevsimlerinde Parti'nin Bölge Komitesi ve Böl.Kurulu Yürütme Komitesinin insiyatifleriyle savunma çalışmalarına her gün 10 000 insan katılmaktaydı. Sadece Alagez bölgesinden bu çalışmalara 1000 kişi katılıyordu, ki bunların da önemli bir kesimi Kürtlerdi. (12)

Parti ve hükümet yurt savunucularının saflarını hazırlıklı taze güçlerle doldurulmasının sürekliliğini sağlamak için

tedbirler alıyordu.1.10.1941 tarihli,Devlet Savunma Komitesi kararına uygun olarak SSCB vatandaşları için gerekli genel askeri eğitim gerçekleştirilmekteydi.(13)Askeri hazırlık eğitimine,çağrı bekleyen,çağrılı durumda bulunan vs.işiler tabi tutulmaktaydı.Genel askeri eğitim çalışmaları,nüfusun çoğunluğunun Kürtlerden oluştuğu Alegaz,Talin,Oktembryan ve diğer bölgelerde başarıyla,yerine getirilmekteydi. Askeri hazırlık döneminden geçen gençlik, durmadan Kızıl Ordu'nun saflarını dolduruyordu.

Bölge Parti örgüt yöneticileri, Ruben Abramyan (Eçmiadzin), Nado Mahmudov (oktembryan) Ermenistan KP MK'den ve cumhuriyet hükümetinden işçiler, 408. Ermenistan Ateşçi Tümeni asker ve komutanları önünde sık sık konuşmalar yapmakta, Sovyet insanların cephe gerisindeki özverili emeğinden, uğraşından söz etmekte özel görevlilere tümenlerin, bölük ve birliklerin savaşanlığını sağlamlaştırmaları için çağrıda bulunmaktaydılar. (14)

Askerlerimizin kahramanca zeferlerinin temelinde derin Sovyet yurtseverliği duygusu yatmaktaydı.

Komünist Parti, Leninci komsomol Sovyet yurtseverliği ruhunda eğitilmiş, yüksek ahlaki nitelikli yeni insanı yarattı. Brest kalesinin destanlar yaratan savunucularının büyük zafherleri, ön hat sınır karakolları özel görevlilerinin, Hanko'nun kahramanlıklarının, 28 panfilovsal kahramanlarının, Nikolay Gastelloy, Zoya Kosmademyasko, Viktor Talalihin, Aleksandır Çekalin ve daha birçoklarının kahramanlıklarının temelinde sosyalist yurda karşı olan sınırsız sevgiler arasındaki birliği, SSCB halkları arasındaki kardeşliği daha da pekiştirdi. Komünist Parti'nin çevresinde kenetlenen işçiler, köylüler, aydınlar, ülkemizden bütün halklar, Alman işgalcilerinin karşısına tek vucut olarak dikildiler.

Çok sayıda Kürt askerler, Sovyet ordusunda, düşmanla olan ilk çarpışmalarda yer aldılar. Örneğin, Türkmenistan SSC Aşhabat bölgesi, Bağır avulasından (Üniversite, yüksek bilim kuruluşu salonu) B.B Anna Mamedov 9 Temmuz 1941'de faşist Alman işgalcilerine karşı Piryamin çarpışmalarında yer-

almış, 13.8.1941'de Ukrayna SSC, Poltav bölgesinde Bebruya doğru bir yerde yapılan çarpışmalarda ağır şekilde yaralanmıştır. Faşist Alman saldırganlarına karşı göstermiş olduğu yiğitçe cesareten dolayı B.B. Annamamedov, "Anayurt savaşı 2. derece Nişani"yla ödüllendirilmiştir.

21 Temmuz 1941'de Smolen bölgesindeki çarpışmalarda, şimdi tanınmış bir Kürt şairi olan H.M. Muradov yaralanmıştı. Büyük Anayurt Savaşı'nın ilk günlerinde yurdun savunucuları safında yerini alan Cahvo Ömeroviç Memoyon (Ermenistan SSC, Aparan bölgesi Kürt köyü olan Pambitan) 10.8.1941'de Smolen bölgesi, Uşakovo köyü yakınlarındaki çarpışmada ağır şekilde yaralanıyordu.

1941 Ekiminin sonlarında düşman büyük bir güçle cephe gerisine sızmaya çalışmaktaydı. Düşman bu hareketle, güney yönünden Moskova'ya doğru ilerlemeyi amaçlamaktaydı. Cephe gerisini savunan askeri birlikler içinde 217. Akeşçi Tümeni de bulunuyordu. Bu tümende de Kürt halkının yiğit evladı Binbaşı S.A. Siyabendov hizmet etmekteydi.

Sadece 29.10.1941'den 8.12.1941'e kadar geçen kısa sürede tümenin bölük ve birlikleri 80 düşman tankına isabet aldirmiş, bunları işlemez duruma getirmişlerdi. Çarpışmaların kritik dönemlerinde S.A. Siyabendov devamlı en önde bulunarak savaşçıların düşmana karşı düzenli ve korkusuzca saldırılarını sağlıyordu. 1941 Ekiminde göstermiş olduğu yiğitlikten dolayı Siyabendov 22 Ocak 1942'de "ilk savaşçı" ödülüne layık görüldü. Daha sonraları Siyabendov, birçok ödülle ödüllendirilmiştir. (15)

Moskova savunmasında aktif yer alan tıp görevlilerinden Binbaşı S.K. Cafarov -Türkmenistan SSC, Aşhabad bölgesi, Firyuza köyünden- donmasına ve sakat kalmasına rağmen kendisine verilen görevleri onurla yerine getiriyor. Bu durumuyla Cafarov, "Boşaltılmış Yerler Hastahane Şefi" olarak ve daha sonra Moskova'nın boşaltılmış yerlerinde baş daire şefi olarak görev yapıyor. Aynı şekilde Moskova savunmasında Kıdemli Çavuş U.A. Azmanov da vardı. Azmanov çarpışmalarda ağır şekilde yaralanıyor. R.A. Devreşyan -Erme-

nistan SSC, Edmiadzinski bölgesi, Kulibeklu köyünden- 1941 Ekiminde Batı Cephesi bünyesinde Moskova'yı savunan 210. Ateşçi Alayı içinde yer alıyor. Tanınmış nişancı Kıdemli Çavuş A.S. Şaveşyan, faşist Alman gruplarını bozguna uğratan ve 28-29 Kasım 1941 gecesi Donu Rostov şehrini kurtaran askeri birliklerin saflarında bulunmaktaydı. Taganroz'a doğru ilerleyiş çatışmalarında Şaveşyan ilk defa yaralandı. İyileştikten sonra Şaveşyan Voronej'in kurtuluşuna katıldı. İkinci kez burada yaralandı. Sevastopol savunması süresince sürdürülen çarpışmalarda Doktor Darab Cabaroviç Sultanov -Azerbaycan SSC, Zangelon bölgesi, Ayın köyünden-

özellikle büyük yiğitlik örnekleri gösteriyor.

Kıdemli Çavuş F.S. Ahmedov -Azerbaycan SSC, Kubatlin bölgesi Heyranlu köyünden- 1942 Martında 927. Ateşçi Alayında oniki nişancı eğitmiş, bu nişancılar onun yönetimi altında on gün içinde 98 düşman asker ve subayını yoketmişlerdir. Ahmedov'un bizzat kendisi 17 düşman askerini yoketmiştir.

Onbaşı İ.A. Nevrozov -Azerbaycan SSC, Kubatlin bölgesi, Mollaburin köyünden- Büyük Anayurt Savaşı'nın başlamasıyla çarpışmalarda yer alıyor. Batı (1941), Kalinin (1942), Volhov (1942) ve Baltıkboyu cephelerinde çarpışıyor. Nevrozov 1942 yılında nişancı olarak çok kısa bir süre içinde 30 düşman askeri ve subayını yoketmiştir.

Büyük Anayurt Savaşı'nın bütün aşamalarında yurdumuzdan bütün halklar anayurdun kaderi için görülmemiş derecede endişe duymaktaydılar. 25.8.1942'den 9.10.1943'e kadar 15 ay devam eden Kafkaslar için çarpışmalarda böylesi endişeler duyulmaktaydı. Faşist Alman Komutanlığı güneye doğru işgalini yaygınlaştırırken, bu harekate ekonomik, politik, askeri nitelikte büyük umutlar bağlamaktaydı. Düşman hareketi Neftin ele geçirilmesi, Türkiye sınırına yaklaşılması ve bundan sonra da Türkiye'nin kesin bir şekilde kazanılması sağlanarak, Almanya'nın, Karadeniz ve Hazar denizleri arasında egemenliğini gerçekleştirmesi amacına yönelikti.

Sovyetler Birliği'nin güney kesimine çöreklenen bu büyük tehlike Kafkaslar-tesi halkları daha da kaynaştırdı. 23 Ağustos 1942'de Kafkaslar-tesi halklarından temsilciler Tibilis'te yapılan anti-faşist mitingde bir araya geldiler. Azerbaycan Ermenistan, Gürcistan halklarına yaptıkları çağrıda, Kafkaslar-tesi halklarla SSCB'den diğer bütün halklar arasındaki dayanışmayı daha da sağlamlaştıracaklarına, cephe ve cephe-gerisindeki birliği geliştireceklerine, vargçleriyle özgürlük, onur, bağımsızlık ve zkltrlerini savunacaklarına anditiler. Anti-faşist mitinge katılanların bu çağrısı, cephede ve cephe gerisinde yüksek yurtseverlik atımları teşvik etti.

Kafkasya halklarının evlatları, Rus ve diğer halkların evlatlarıyla birlikte, düşmanın saktırılmasına karşı koyuyor ve daha sonra da düşmana karşı tek güç olarak birlikte saldırıya geçiyorlardı. Bu çarpışmalar içinde Kürt halkının evlatları yeralmaktaydı. Bu arpışmalarda Kıdemli avuş Sivik Alieviç Siloyan'ın yaptıkları birer yüksek fedakarlık örnekleridir. 89. Ermenistan Ateşçi Tümeni savaşçıları saflarında, Siloyan, Kuzey Kafkasya'nın birçok şehrinin ve halkının kurtuluşlarına katıldı. Aynı şekilde, bu tümenin saflarında bulunan ao Temoevi Koayan -Talin bölgesi, Kalakut köyünden-, Kerem Keleşoviç Esadyan -Aparin bölgesi, Mirak köyünden- dllendirilenler arasındadırlar. Esadyan 400. Ateşçi Alayı, 7. Ateşçi bölüğünde sonuna kadar kalan savaşçıdır. Sadece 1.9.1943'den 4.10.1943'e kadar geçen sürede 27 Alman asker ve subayını öldürmüştür. (16) 5.12.1943 yılında Ker şehri hücumu sırasında ölümü göze alarak, savaş alanında ağır şekilde yaralı bulunan Agası Haçaturyan'ı taşımiştır.

Çavuş Ahmed İsmailovi Kaloyan -Talin bölgesi Karaburun köyünden- 526. Ateşçi Alayın 8. Ateşçi bölüğü kısımlı komutanıdır. Sevastopol için çarpışmalarda O'nun mangası "Bolşevik" kolhoz bölgesinde Alman siperlerine karşı korkusuzca hücum ederek düşman mitralyzn yok ediyor. Kaloyan tek başına 5 Alman askeri ldryor. (17) 89. Erme-

nistan-Taman Ateşçi Tümenin ulusal bileşiminden söz açıldığında,tümenin eski komutanı olan General-Binbaşı N.Safaryan şöyle demektedir: "Ermenistan-Taman Ateşçi Tümeni içinde Ermeni askerlerinin yanısıra Rus, Ukrayna, Beyazrusya, Azerbaycan,Kürt ve diğer SSCB kardeş halklarından askerler de çarpışmaktaydılar. Askeri görevlerin uygulanmasında Kürt askerleri yiğitlik ve kahramanlık örnekleri veriyor, yurtlarına karşı görevlerini özveriyle yerine getiriyorlardı."

Bekoev Usik Bekoeviç -409. Ermenistan Ateşçi Tümenin, 689. Ateşçi Alayın, 1.Ateşçi Taburu Parti örgütleyicisi-iyi bir parti örgütleyicisi ve korkusuz bir politik işçi olarak dikkati çekti.

Bu tümenin saflarında 1943 Ocağına kadar aynı şekilde S.V.Cefarov da savaşıyordu. Başlangıçta Bombacılar Bataryasında komutan, daha sonra da 964. Topçular Alayında parti büro sekreterliği görevlerini yaptı.

83.Yokedici Piyade Tugayı, Tank Karşıtı Tümeni bataryasında astsubay görevinde Ahmed İbrahimoviç Şeroev,Kuzey Kafkasların işgalcilerden tamamıyla kurtuluşunu sağlayan Novorociy-Tamen taarruz operasyonuna katılıyor.

Hitler'in Stalingrad'ın alınmasıyla Volga'ya doğru çıkışa büyük umutlar bağladığı bilinmektedir. Hitler bu şekilde ülkenin güneyini ele geçirirken Volga yoluyla Moskova'ya doğru çıkmayı hesaplıyordu.Volga kıyılarında büyük çarpışmalar yaygınlaştı. Bu çetin çarpışmalarda 330 bin düşman asker ve subayı yokedildi. Sovyet askeri birliklerinin Volga kıyılarında elde etmiş oldukları zaferin oldukça büyük askeri-politik önemi vardı. Stalingrad yakınlarında yaygınlaşan başarılar Sovyet askeri birliklerinin geniş cephe taarruzlarına geçmesini sağlıyordu. Böylece faşist Alman askerlerinin Sovyet topraklarından yığınsal olarak kovulması aşamasına girildi.

Bu zaferin sonucu olarak da Sovyetler Birliği'nin prestiji önemli ölçüde arttı; anti-faşist koalisyon daha da sağlamlaştı. Japonya ve Türkiye, SSCB'ye karşı Almanya'nın yanında

savaşa girmekten caymak zorunda kaldılar. Bu zafer, Söy-yet insanların faşist Alman işgalcilerinden topraklarını bir an önce temizlemekteki kararlılığını daha da arttırdı. Bu zafer aynı şekilde Hitlerciler tarafından boyunduruk altına alınan halkların yakın bir kurtuluşa olan inançlarını sağlamlaştırdı ve işgalcilere karşı direniş becerisini arttırdı.

Stalingrad'ın savunucuları saflarında Kürt askeri de bulunmaktaydı. Bunlardan Teğmen Casım Eteroviç Daloyan -30.Kızıl Yıldız Suvari Tümeni, 127.Suvari Alayı Takım Komutanı- Keleşyan Macit Alieviç -Lenin ve Kızıl Yıldız ödüllü 15.Muhafız (Hassa) Tümeni, 50.Muhafız Ateşçi Alayı askeri birlikleri safında savaşmış muhafız(Hassa) Üsteğmeni 15Ocak 1943'te Stalingrad çarpışmalarında ağır şekilde yaralanmıştır. Ayrıca Muhafız Teğmen Yusuf Alieviç Mahmudyan, Muhafız Kıdemli Çavuşu Cako Şaveşoviç Tumirov -5.Topçu Tümeni Başkomutan yedeğinin 276. Kızıl Yıldızlı Hafif Topçu Muhafızı, 1.Batarya Kıdemli Keşifçisi- ve Sıra askeri Mihayil Cındieviç Aloyan da bu çarpışmalarda yer almaktadırlar.

Nişancı A.K.Esadov -Azerbaycan SSC, Kubatlin bölgesi, Mahruzlu köyünden- Kahraman Şehir'in yakınlarında altı düşman askeri ve subayı öldürdü. Esadov bu çarpışmada başından ağır şekilde yararlanmıştı. Kürt askerleri Stalingrad çarpışmalarında daha birçok büyük yiğitlik örnekleri göstermişlerdir.

Şanlı Stalingrad savunmasında G.Ş. Şamilzade , M.M.Ahmedov gibi Kürt halkının tanınmış daha birçok evladı kahramanca yerini aldı.

Alman komutanlığının planlarının içinde Leningrad'ın özel bir yeri vardı. Mosova'dan sonra ülkenin en büyük sanayi, kültür ve bilim merkezi Leningrad'ın alınmasıyla, Hitlerciler, Baltık üzerinde egemenliklerini kurmayı tasarlıyorlardı. Böylece Filandiya askeri birlikleriyle birleşerek kuzeyden Moskova'yı vuracaklardı. Hitlercilerin Leningrad'a verdikleri büyük önem "Barbarosa" planından açıkça anlaşılmaktadır. Bu planda "Ancak Leningrad'ın düşmesiyle,

en önemli savunma ve ilişkilerin, sanayinin merkezi olan Moskova'nın alınması mümkündür."(18) Leningrad'ın düşürülmesi planlarının gerçekleştirilmesi amacıyla yapılan saldırılara 7'si tanklı, 6'sı motorlu olmak üzere 42 Alman tümeni, sayısı 725 bine varan asker ve subay, 13 bin silah ve mitralyöz, 1500 tank ve 1200 uçak katılmaktaydı.(19)

Sovyet insanların, özel olarak da Leningradlılar'ın yiğit ve özverili savaşmaları sayesinde faşist işgalciler kendi saldırgan planlarını gerçekleştirmeyi başaramadılar.

Abluka nedeniyle verilen çok sayıda kayıp ve uğranılan büyük zarara rağmen, sürekli hava bombardımanları ve topçu ateşleri altında Leningrad'ın fedakar koruyucuları, şehri savunmaktan başka düşmana büyük çapta insan ve malezeme kaybı verdirdiler.

Çarpışmaları ve faşist Alman askeri birliklerinin Leningrad yakınlarında yenilgiye uğratılmasının örgütleyicisi Komünist Parti'ydi. Tehlike, altındaki Leningrad için, ünlü Ekim'in bu beşiği için bütün Sovyet halkı endişe duymaktaydı.

Leningrad savunucuları saflarında birçok halktan insanlar bulunmaktaydı. Burada aynı şekilde Kürt halkının evlatları da çarpışmalara katıldılar. Tıp hizmetlerinden Binbaşı İ.Ş. Nadirov ; Teğmen S.B. Cafarov ; Üstteğmen T.M.Çetoev; Başçavuş R.M.Evdalyan; Makineli bölük mangası komutanı N.R.Kafarov; Azerbaycan SSC, Laçın bölgesi dağköyü Minked'den sıra askeri O.G. Abdullahev, A.K. Asedov...

1942-43 kışında Kızıl Ordu'dan yediği ağır darbeler sonucu, düşman 1942 yılında elde etmiş olduğu avantajları kaybetti. Alman komutasının zorlamasına rağmen , 1943 yılında cephenin durumunu kendi leyhine çevirmeyi başaramadı. Daha sonra Kızıl Ordu 1943 yazında, Kurks çarpışmalarında indirdiği yeni darbelerle düşmanın ağır yenilgilere uğramasına yolaçtı. Stratejik insiyatifi tamamiyle eline geçirmiş durumunda bulunan Sovyet askerleri Dinyeper ataklarını kahramanca hızlandırarak 6.9.1943'te Ukrayna'nın başkenti Kive'i kurtardılar. 1943 yılının sonlarına doğ-

ru aynı şekilde düşman Kafkaslar ve çevresinden de kovulmuştu. Böylece, 1943 yılında Sovyetler Birliği'nin faşist Alman işgalcileriyle giriştiği çarpışmalarda elde etmiş olduğu başarılar faşist Almanya'nın nihai yenilgisinin gerekli ön şartlarını hazırlamış oldu. Ardından düşmanın Kırım'dan kovulması atakları başladı.

22-26 Nisan 1944'te Sivastapol çarpışmalarında, daha doğrusu kolhoz "Bolşevik" çarpışmalarında Muhafız Çavuşu İ.M. Faracov otomatik silahıyla faşistlerin nişancısını yoketti. Sabun-Bora bölgesinde düşman savunmasını yaraken, Faracov, düşman cephesi içine herkesten önce sokuluyor ve otomatik silahıyla 8 düşman askerini öldürüyordu. Faşist Alman otomatik silahlarının karşı saldırısında 8.5. 1944'te Sivastapol bölgesi , 10 nolu solhoz alanında, Faracov, 13 düşman askerini öldürüyor.

Muhafız Çavuşu A.İ. Abuşev, 26.4.1944'te Sivastopol'a doğru ilerleyişte, Sabun-gora uzunluğu bölgesinde düşmanın savunmasını ön hatlardan keşfetme eylemine katılırken diğer savuşçularla birlikte yiğitlik ve kahramanlığın en seçkilerden ötürü ayrıca A.K.Esadov -Azerbaycan SSC,Kubatlin bölgesi Mahmurlu köyünden S.A. Hudoyan- Ermenistan SSC, Kutay bölgesi, Satran köyünden - sıra askerleri de ödüllendirildiler.

Cephe gerisi emekçileri özverili emekleriyle her yıl Kızıl Ordu'nun donanmasına silah, savaş araçları, erzak v.s sağlayarak Büyük Anayurt Savaşı'nın seyrinde köklü değişiklikler olması için katkıda bulunmaya çalışıyorlardı.

Bu soylu davaya Azerbaycan ve Ermenistan SSC emekçileri emek katkılarını gönüllü olarak verdiler. Daha savaşın ilk aylarından başlayarak ağır ve hafif sanayileri öncelikle savaş araçları üretmek için düzenlendi. Sosyalist köy ekonomisi, savaş döneminin zorluklarını bertaraf ederek, Kızıl Ordu'yu donatma görevlerini, erzak sağlayarak başarıyla yerine getiriyordu.

SSCB Sovyet Halk Komiserliği (SOVNARKOM) ve Parti MK. 12.4.1942 tarihinde almış oldukları kararda kolhozla-

rın emek üretkenliklerini maksimuma çıkartmanın yollarını gösterdiler. Köy ekonomisinde ön sıradakiler için teşvik edici mahiyette ödüller verilmesi öngörülüyordu. İşçi sınıfının gösterdiği örnek üzerine köy ekonomisinden emekçiler de sosyalist yarışmayı yaygınlaştırarak iki-üç kat daha büyük bir enerjiyle çalışmaya başladılar. Bunun sonucu olarak, kolhoz, solhoz ve makine-taraktör merkezlerinin emek üretkenliği büyük bir artış gösterdi.

Savaş yıllarında Ermenistan SSC'de kolhozların emek günlerinin üretkenliğinde kesin bir artış meydana geldi. Bu şekilde örneğin, 1940 yılında emek günlerinin sayısı 88 iken bu sayı 1941 yılında 157, 1942'de 162 ve 1943'de 168'e dek yükseldi. (20)

Köylü emekçilerin örgütlü çalışmalarının dayatmaları parti örgütlerinin yönetimi altında gerçekleşiyordu. Bu uğraşta Parti MK.nin 17.11.1941 tarihindeki kararı üzerine örgütlenmiş bulunan MTS politik bölümleri büyük bir rol oynadılar.

Kürtlerin yaşadığı bölgeler -Alagez, Talin, Oktemberyan v.s- kolhozları da aynı şekilde büyük öneme sahip başarılar elde ettiler. Belirtildiği gibi 1941 yılında köy ekonomisinin içinde bulunduğu güçlüklerle rağmen, kolhozlar yüksek göstergeli rakamlı çalışmalar başarmışlardı. 1942 yılında köy ekonomisinin ilkbahar hazırlığı döneminde bu çalışmalar başarıyla sürdü. Alagez MTS kollektifi, traktörlerin tamiri ve mal sayımı işlerini 1,5 ay daha erken bir zamanda bitirdi. Traktörlerin tamirleri sırasında çok kez traktörcüler atölye işçileriyle birlikte traktör ve demirbaş eşyalar için uygun olmayan parçaları hazırlıyorlardı. Bunun sonucu olarak 27 traktör tamir edilmiş, bunlardan 18'i donatımın sağlanması için gece çalışmalarına ayrılmıştı. (21)

Alagez bölgesi kolhozları, minimal olanaklar dahilinde 1942'nin köy ekonomisi ilkbahar işlerini 1941 yılına oranla 20 gün daha erken yerine getirdiler.(22) Bütün traktör ekipleri kendi üretim planlarını başarıyla gerçekleştirdiler. Komünist Arşakın ekibi %152, traktörcüler arasında Tosun Mahmudyan %110 ve 1000 kg yakıt ekonomisi yaparak

planı uygulayanlardı. Ürünün toplanması başarıyla örgütlenerek uygulandı. Bu yıllarda köy ekonomisi işlerinin başarılarında kolhozcuların özverili emeklerinin önemli bir rolü vardır. Hayvancılık işlerinde çalışan bütün kolhozlar ekim, biçim ve ürünün toplanmasında aktifçe bir çalışmada bulundular.

1943 yılında Alagez bölgesi kolhozları ve MTS'lerin başarıları oldukça büyüktü. Kolhozlar emekleri sonucunda iyi tarımsal ürün sağladılar. Aynı yıl dokuz bin merkez bir önceki yıla oranla daha fazla hububat elde etti. (23)

Kolhozlar aynı şekilde planlarını %111 oranında uyguladılar. 1944 yılında devlete karşı varolan tohum fonu için görevlerini tamamıyla yerine getirirlerken, emek günlerine göre çok miktarda hububat ve diğer ürünlerin üretimini sağladılar. Bölgede genel olarak hayvanların sayısı yükseldi. Sadece boynuzlu hayvan sayısı 1940 yılına oranla %44 artış gösteriyordu. (24) Üretimde en iyi sonucu elde edenlerin adları Ermenistan KP(b) Alagez Bölge Komitesi ve Bölge Kurulu şeref tahtasında ilan edilmişti. Köy kolhozundan M.Camişli, Raşid Kaloşyan -kolhoz başkanı-, Latif Bıroyan -Genç çiftçi- Kondagısız köyünden, Şame Reşoyan -sağıcı-, Biro Hasoyan -Kolhoz Başkanı-, Kervansara Köyü kolhozundan Şemo Polatyan, Mirak köyü kolhozundan Said Mirzoyan ve daha bir çoklarının adları şeref tahtasında ilan edilenler arasındaydı.

Büyük örgütsel çalışma, Talin bölgesi parti örgütleri tarafından yürütüldü. 1942 yılında 1941'e oranla Kolhozlar ve MTS'ler köy ekonomisi planları kapsamına giren işleri üç gün daha erken bitirdiler. Planın dışında 400 hektar hububat bitkileri ektiler. Kolhozlar planı aşarak savunma hatlarında kalan arazilerden ötürü meydana gelen zarar için devlete 1000 puda hububat verdiler. 1941 yılına oranla 1942' de genel olarak hayvan sayısında büyük oranda artış oldu: Büyük baş; %14, küçük baş; %34.

Köy emekçileri hastane yönetimine açıklamada bulundular. Hastaneyle Kolhoz arasında yapılan anlaşmaya göre, sü-

rekli bağ kurma ve yardımlaşma öngörülerek hastaneye 62 puda yağ, 500 puda'ya yakın et, 2500 puda patates ve 200 puda havuç veriliyordu. Cephedekiler için ise 7000 çift eldiven ve kısa yün çorap, 800 kazak ve başka sıcak tutucu giysiler gönderildi. Aynı kolhoz tarafından 1942 yılında savunma fonu için 600 bin ruble verildi. Köy emekçileri 1850 rubleye kadar çıkan eşya-para piyangosuna katıldılar. Ayrıca bölgede birkaç gün içinde "Ermenistan Kolhozu", tank kolu fonu için Bankaya 1300 ruble yatırmıştı. (26)

Oktemberyan bölgesinden emekçiler, fona yardım etmede oldukça büyük çalışma yaptılar. Bölge parti örgütü (Ermenistan KP(b) BK Sekreteri N.H.Mahmudov yoldaş), iç kaynakları seferber ederek cumhuriyet içinde bölgeyi ilk sıralara çıkarttı. Köy ekonomisi emekçileri üründen başka, cepheye para toplama konusunda da büyük fedakarlıklar gösterdiler. Sadece 1943 yılında bölgeden 3 315 000 ruble, tank kolları, ve "Sovyet Ermenistanı" hava birlikleri için topladı. Ayrıca Stalingrad'ın onarılması için de yardımcı oldu.

* Pud: Eskiden Rusların kullandığı 16,3 kiloluk bir birim. (ç.n)

Azerbaycan SSC'de Kürtlerin de yaşamış olduğu bölgelerde emekçiler Büyük Anayurt Savaşı'nın ilk günlerinden başlayarak Kahraman Kızıl Ordu'nun önünde, onun erzağını temin etmek için üzerlerine düşen görevi büyük bir gayretle yerine getirdiler

Büyük zorluklara rağmen erkelerin çoğunluğunun cepheye gitmiş, Traktör ve oto-makinaların sayısı azatılmıştı. Laçin bölgesi kolhozları 1 yıl içinde hububat bitkileri için ekilebilir alanı 1300 hektara çıkardılar. 14.10.1942'de bölgeden kolhozcular ülkenin savunma fonu için 3428 kg. et, 4039 kg. hububat ve 121340 ruble değerinde devlet borçları için tahvil ile 142784 elde mevcut para yatırdılar. Bunun dışında onlar devlete 15 kg. Altın, 385 kg. gümüş teslim ettiler. Bir yıldan daha az bir süre içinde cephedekilere 1027 çift yün çorap, 743 çift eldiven, 2366 kg. yün ve daha başka çok miktarda sıcak tutucu eşya gönderdiler. (28)

Savaşın daha sonraki seyri için Anayurt Savaşı cephelerinde Kürt halkının evlatları gerçek kahramanlık örnekleri gösterdiler. Göstermiş oldukları kahramanlıklardan dolayı, onlar, SSCB'nin nişan ve madalya'larıyla ödüllendirildiler. Özellikle birçok nişan ve madalyanın sahibi, Sovyetler Birliği kahramanı Yarbay S.A.Siyabendov oldukça büyük bir üne sahiptir. 217. Ateş Tümeni, 755. Ateş Alayı komutan yardımcısı olarak, Siyabendov, uzun savaşçı bir yol katetti. Savaşın ilk aylarından sonuna kadar, savaşkan hareketleriyle dikkati çekti. Doğu Prusya'da savaşın bitiminde aktifçe yer aldı. İşte S.A.Siyabendov'un cephe yaşamından bir kesit:

7.9.1944'te Narev nehri batı kıyılarındaki çarpışmalarda Dizbendiz köyü bölgesinde (Polonya) düşman güçleri uzun süren yoğun saldırı hazırlığından sonra bizim birlikleri nehre sürme amacıyla çok sayıda tank ve piyade topu eşliğinde bir dizi saldırı gerçekleştirdiler. Bizim açımızdan durum son derece kritikti.İşte bu kritik anlarda S.A.Siyabendov'un komutası altında 766.Ateş Alayı piyade topçusu ve tank alayı askeri birlikleri bulunuyordu.O oldukça hızlı,atik bir şekilde askeri birlikleri savaş düzenine sokuyor ve kararlı ataklarla düşmanın karşı saldırılarını geri püskürtüyordu.Bu çarpışmalarda 250 asker ve subay katledi, 2 düşman tankı devrildi,S.A.Siyabendov yakın boğuşmada 15 Alman askerini öldürdü.(29)

Cephede Fedor Hatoeviç Kaluyan da Ermenistan SSC, Arapan bölgesi Carcaris köyünden çarpışıyor. Takım komutanı olarak Kaluyan birçok kez yiğitlik ve eşsiz kahramanlık örnekleri gösteriyor. 1944 yılına doğru üç kez yaralanıyor... 27 Haziran 1944'te Beyaz Rusya SSC, Yiteb muntıkası Polot bölgesi, Zamostie köyü civarında açtığı güçlü ateşle düşman, birliklerimizin ilerlemesini durdurmuş durumdaydı. Teğmen F.H.Kaluyan ilk olarak kendi takımıyla birlikte, düşmanın savunma dayanaklarına girdi. Bu kahramanca atak sayesinde ön hat askeri birliklerimiz hızlı bir hareketle önemli büyüklükte bir sınır hattını yönetme imkanlarını elde ettiler. Fedor Kaluyan kavga esnasında öldü. Onun göstermiş olduğu

kahramanlık, ortak dava için canını veren Aleksandır Matrosov'un kahramanlığının canlı bir benzeridir. 21 Temmuz 1944'te Kaluyan ölü olarak "Anayurt Savaşı I.Derece nişanıyla ödüllendirilmiştir.(30)

Leningrad'da,daha sonra da Baltıkboyu 3.cephelerinde Ermenistan SSC, Aparan bölgesi Kürt köyü Pamlo'dan Teğmen Sala Bakiroviç Cafarov savaşıyor. Cafarov Ateşçi Taburu örgütleyicisi olarak, askeri birlik savaşçılarının özverili birer yurtsever olarak eğitilmelerini sağlamıştır. Kendisi ön sıralarda çarpışırken, savaşçılara kahramanca atılmaların örneklerini gösteriyordu. 5 Ağustos 1944'te Pişeva köyü (Estonya SSC) için çarpışmalarda da Teğmen Cafarov aynı yiğitlik ve kahramanlık gösteriyor. Bölüğün komutanlık düzeyinde onun ilginç görüşleri doğrultusunda bölüğe yeni bir savaş düzeni verilerek alayı ataka geçiriyor. Bu çarpışmada Cafarov bizzat 8 Hitlerciyi katlediyor. Askeri birliklerin ustaca yönetimi sonucu, amaçlanan görevler yerine getiriliyor. Almanlar Pişevo'dan geri çekiliyorlar. Cafarov çarpışmada yiğitçe savaşarak ölüyor. 29 Ağustos 1944'te ilk vurucu Ordu emri üzerine 1249. Ateşçi Alayı Parti Örgütçüsü Teğmen S.B. Cafarov ölü olarak "Anayurt Savaşı 2.Derece Nişanı'yla ödüllendiriliyor. (31)

Çavuş Said Egitoviç Kasoyan- Ermenistan SSC Artık bölgesi Karvansara köyünden- Yüksek Başkomutanlık yedeği, 578. Tank karşıtı-Yok edici Topçu Tuğayı silah nişancısıdır. Çavuş S.A.Kasoyanın nişancısı olduğu dört askeri takım düşman tanklarıyla karşılıklı çatışmalarda defalarca galip geldi. 9 Ağustos 1944 yılında Lukşişki köyü bölgesinde düşman tank ve piyadelerinin ilerleyişi sırasında, S.A.Kasoyan, "Kaplan" ağır tankını devirerek otomatik silahıyla 7 faşist askeri katletti.(32) Kasoyan'ın kendisi de bu çarpışmada silahı elinde ölüyor. Teğmen S.A.Kasoyan'ın çarpışmalardaki yiğitliği gereği gibi değerlendirildi. 33. Ordu Topçu Komutanlığının 22 Ağustos 1944 tarihli emri ile bu kahraman topçu ölü olarak "Anayurt Savaşı 2. Derece Nişanı'yla ödüllendiriliyor.(33)

12 Kasım 1943'te Cephede savaşırken ölenler arasında Muhafız Teğmen M.K. Eloyan da- Ermenistan SSC, Aparan bölgesi Çobanmaz köyünden- vardı.

Sovyet yurdunun bağımsızlık ve onuru uğruna süren çarpışmalarda Kürt halkının çok sayıda evladı canını verdi. İki- üç yakınıni kaybeden aile sayısı az değildir. Ermenistan SSC Alagez (şimdi Aparan) bölgesi Kunboğaz köyünden Ahmet Samoyan'ın üç oğlu Devyati, Sıvık, Paşa cephede ölüyorlar.

Alagez köyünden, Kürt halk şairi-Türküçü(Aşık) Emê Çecê'nun iki oğlu Said ve Şefki, Çobanmaz köyünden Şero êSımo'nun iki oğlu Nigo ve Piristav, Gaso ê Meğzo'nun iki oğlu İskan ve German, Ermenistan SSC, Talin bölgesinden Çerkeze ve Kaymaze kardeşler, Baysız köyünden Miho ailesinden üç oğul Ordihan, Oskan ve Fathan öldüler.

Azerbaycan SSC, Kelibacar bölgesi Ağcakend köyünden Esad Hasanov'un üç oğlu Avaz, Ahmed, İsmail ve ayrıca Hanlar, Behtiyar ve Hamid Mamedov adlı kardeşler can verdiler.

Ermenistan SSC, Astarak bölgesi Şamiran köyünden Hudoyan Çerkez Hudoeviç'in iki oğlu Kerem ve Elo, aynı köyden Teymurov Biro Teymuroviç'in iki oğlu Zurba ve Kerem ve daha birçokları cephede öldüler.

30 Kasım 1942'de 416. Ateşçi Tümeninden Kurmay bataryası NAD Komutanı Üstteğmen B.H. Feracevdo-Azerbaycan SSC, Zanılan bölgesi Kırahmuşkan köyünden- Kafkasya ötesinden savaşçılarla birlikte çarpışmalara katıldı.

Tümenin operasyonlarının geliştiği önemli bir anda Kafkasya ötesi cephesi Kuzey Grubu birlikleri komutanlığını yapan General,teğmen İ.İ.Maslennikov'dan düşman güçlerini durdurma,135,2 yüksekliğine ulaşan ateş araçlarını elde etme görevini aldı. Bu görevi, B.H.Feracev onurla yerine getirdi. O Büyük Lepatiha köyü bölgesinde Dinepır çarpışmalarının hizlandırılması sırasında olağanüstü yiğitlikler gösterdi. 25 Şubat 1944'te düşman ateşi altında kendi inisiyatifiyle Dinepır'den denizaltı hattıyla sağ kıyıya geçmeyi sağlایa-

rak böylece piyade gözetleme noktasıyla düzenli bağ kurmayı başardı. Küstrin şehri bölgesinde Oder Alman savunmasını yarma çarpışmalarında B.H.Feracev yiğitlik ve cesaretin yeni örneklerini verdi. 17 Nisan'da Goltseve bölgesinde alayın gözetleme noktasındayken düşmanın 3 ağır makinalı tankı, mayın atıcı bataryasını ve 75 mili metrelik topunu yoketti. Bu arada 30'a yakın da düşman asker ve subayını öldürdü.

Muhafız çavuş A.K.Safarov- Azerbaycan SSC, Kelibacar bölgesi, Kelibacar köyünden- dört kez yaralandı. Visla ırmağı bölgesinde düşman savunmasının yarılması sırasında mayın atıcısıyla birlikte 25 düşman askeri ve subayı öldürdü. Oder Savaş alanında, Safarov, düşmanın sekiz karşı-saldırısını geri püskürttü. Bu çarpışmalarda 15 asker ve 2 ağır silah noktasını yoketti. Küstrin şehrindeki çetin çarpışmalarda A. K.Safarov iki ayağı ve sağ kolundan ağır şekilde yaralandı.

20. Muhafıza Makinalı Tugayı 1. Motoateşçi Taburu 15 Ocak 1945 yılında Güney Luşkoviça köyüne (Polonya) doğru ilerlemeye başladı. Bu ilerlemeye karşın, düşman silahlı-mayın atıcı otomatik ateşlerle ve kinle direnmeye devam ediyordu. Muhafız Üstteğemen Haçik (hudeda) Keleşoviç Hasanyan- Ermenistan SSC, Aştarak bölgesi, Şamiran köyünden ağır silahıyla düşmanın mayın atış nişancısını yoketti. Köye en önde girip 8 Hitlerciyi öldürdü. Makineli ateşle düşman güçlerini dağıtarak, cephe gerisinde düşmanın paniğe düşmesine sebep oldu. Çetin kavgada kahraman savaşçı H.K.Hasanyan 7 yara aldı ve ancak 8. yaradan sonra savaş alanından ağır yaralı olarak geri alındı. Göstermiş olduğu kahramanlıktan dolayı H.K.Hasanyan 1. Muhafız Tank Ordusu askerlerine 21 Mart 1945 tarihinde verilen emir üzerine "3. Derece Şan Nişanı"yla ödüllendirildi. (34)

Dayanıklık, cesaret ve yiğitliğin başka bir örneğini de 38. Gözetleyici-Topçu Kızıl Yıldızlı Tümen'in Başkumatanlık yedeği 1401. Gözetleyici Topçu Alayı silah komutanı Kıdemli çavuş Emer Usoboviç Siloev -Ermenistan SSC, Kalinin bölgesi Kalinino köyünden- gösterdi. Ukrayana SSC,

Sumska mıntıkası,Zolotnitska demiryolu istasyonu çarpışmalarından sonra Romanya ve Macaristan'a geçti. Budapeşte hucumunda ve Çekoslovakya'nın kurtarılması çarpışmalarında bulundu. Siloev çok sayıda gözetleyici noktaları ağır silahıyla dağıttı. Bu atışlarda 5 uçak düşürüldüğü gibi çok sayıda da düşman askeri ve subayı öldürüldü. (35)

Ünlü nişancı Kıdemli çavuş Eme Seyidoviç Şeveşyan'ın adı, içinde harekete katıldığı merkezi birliklerde, daha sonra 1. Belorus cephelelerinde ve 65. ordunun tümünde herkesce iyi bilinir. O sadece Mayıs 1943'ten Temmuz 1943'e kadar 45 faşist Alman asker ve subayını öldürdü. Ve ayrıca 10-13. 11.1943'te üç gün içinde 18 kişi daha öldürdü. Böylece son derece kısa süreli bu çarpışmalarda 63 düşman asker ve subayını öldürmüş oluyordu. Şeveşyan'ın savaştan kahramanlığı "3.Derece Kızıl Yıldız Nişanı"yla onurlandırıldı. (36)

Cephede Kıdemli Çavuş Mihayil Kasoeviç Yaratov da -Ermenistan SSC, Kalinin bölgesi, Kalinin köyünden- olağanüstü yiğitlikler gösterdi. Faşist Alman işgalcileri ve emperyalist Japonya militarist ordusu ile olan çarpışmalarda dört kez yaralandı.

Daha 1945 Nisan'ında Brjetslav (Çekoslovakya) bölgesinde Yaratov, Direkt Ölçülü Silah komutanı olarak 40 düşman askeri, 1 ağır silah tankı ve 2 ağır el silahı yoketti. Düşmanın iki karşı saldırısını geri püskürttü. Birno (Çekoslovakya) bölgesinde Direkt Ölçülü Piyadesi saflarındayken, düşman piyadelerinden bir takıma yakın asker öldürdü. Ayrıca ağır el silahı ve mayın atıcı yoketti. Düşmanın karşı saldırılarının geri püskürtülmesinde oldukça önemli bir rol oynadı. Ve böylece Yaratov, piyade askeri birliklerin daha uygun savaş şartları elde etmeleri ve görevlerini daha iyi yapabilmeleri için gerekli olanığı sağlamış oldu.

Reçtovtsi köyü bölgesinde 28 Nisan 1945'te düşmanın güçlü ağır silahları ve mayın atıcılarının yoğun ateşi sürerken, Yaratov düşmanın iki saldırısını geri püskürttü ve bu arada mayın atıcı bataryalar ve ağır el silahlarıyla ateş eden

otuzaya yakın düşman askeri öldürdü. Göstermiş olduğu yiğitlik üzerine 314. Ateşçi Budapeşt Kızıl Yıldızlı Tümeni emriyle, Yaratorov, 3.Derece Şan Nişanıyla ödüllendirildi.(37)

Muhafız Astçavuş İ.İ. Şirinov -Azerbaycan SSC, Kubatlin bölgesi, Abdalanlı köyünden- çok zor ve çetin savaş koşullarında komutanlığın vermiş olduğu riskli görevleri onurla yerine getirdi. Çok kez Dinepir'i zorla geçerek değerli belgeler elde etmeyi başardı. 1943 Kasım ve 10Mart 1944 arasında düşmanın cephe gerisinin derinliklerine kadar girerek, Drada'nın durumunu araştırıp önemli bilgilerle kendi bölüğüne dönmeyi başardı.

15.3.1944'te Şirinov Krutayar köyünde en önde girdi.Meydana gelen çatışmalarda 10 düşman asker ve subayı öldürüldü.Yine aynı çatışmada iki tane de düşman savaş arabası yaktı.28.3.1945'te Dıor(Macaristan)bölgesinde bir keşif sırasında Şirinov, bizim piyade savaşçı saflarımıza ateş eden düşman askerlerini farketti. Cesur ve kararlı tavrıyla onlarla çatışmaya girip 4 düşman askeri öldürdü ve 18'ini de tutsak aldı.

Muhafız sıra askeri C.M.Humoyan -Ermenistan SSC, Aparan bölgesi,Kondohsaz köyünden- 93.Muhafız Topçu Kızıl Yıldızlı Alayı 3.Bataryası silahlı birlikleri saflarındayken isabetli ateşleriyle düşmanı yıkıma uğrattı.

Sadece 9.12.1944'teki çarpışmalarda düşmanın 5 ağır silahlı tank ile 12 asker ve subayını yoketti. 5.4.1945'te Morav adası için ilerleyiş hareketi sırasında meydana gelen çarpışmalarda O'nun bataryası, 1 mayın atıcı batarya ve 6 ağır silahı yoketti. Ayrıca 2 topçu bataryasının 4 ağır silahı ateşini durdurdu. Bu arada 50 tane de düşman askeri ve subayını yoketti.

Şanlı Berlin saldırısına katılan 89. Ermenistan-Taman Ateş Tümeni'nden Takım Komutan Yardımcısı olan Astçavuş Sivik Alieviç Siloyan -Ermenistan SSC, Eçmiadzin bölgesi Cırarat köyünden- cephede çok şanlı eylemler yaptı. 19.1.1945'te Ruskiye Brudi(Polonya) bölgesindeki çarpışmalarda, düşman birliklerinin imhası sırasında, Sivik Sı-

loyan tüm tehlikeleri göze alarak, düşman birliklerini geçip, kendisine verilen askeri görevi başarıyla yerine getirdi. Düşmanın karşı saldırısı sırasında olağanüstü yiğitlikler gösterdi ve 12 faşist öldürdü. (38) Oder ırmağının batı yakası çarpışmalarında, Siloyan cesur, yiğit ve yönetme yeteneğine sahip bir komutan olduğunu kanıtladı. 3 Nisan 1945'te düşmanın karşı saldırıları sırasında Siloyan'ın takımı, düşmanla karşı karşıyayken komutan yaralanınca, Siloyan, yaralı komutanın yerine geçerek takımın yönetimini üzerine aldı. Kişisel gözlemleriyle düşmanın durumunu değerlendirdi. O'nun komutasında, düşman piyadesine karşı, takım, güçlü bir ateşe başladı. Yakın bir mesafede süren çarpışmalarda düşmana ağır kayıplar verdirerek onun geri çekilmesini sağladı. Siloyan'ın takımı düşmanın üç karşı saldırısını daha geri püskürttü. Komsomolcu Siloyan kendi cesaret ve soğukkanlılığıyla asker ve çavuşlara örnek oldu. Üçüncü karşı saldırısının geri püskürtülmesinden yirmi dakika sonra, düşman, büyük bir güçle yeniden saldırıya geçti. Sadece O'nun takımından küçük bir grubu hedef alan düşman ön hatlarda bizim siperlere kadar girebildi. Siloyan bu çarpışmalarda 20 Alman askeri öldürüp, bir de subay tutsak aldı. (39) Daha sonraki çarpışmalarda da kahramanlıklar gösterdi. 30.4.1945'te "Berlin için çarpışmalar"da Gezund-Bruker Bölgesi'nde Siloyan'ın takımı İranişestrusse'yi kuşattı. Daha sonra askeri takım üç katlı bir eve girerek el bombasıyla 8 asker ve bir subay öldürdü. Bu arada 5 asker de teslim alındı. 1.5.1945'te O'nun askeri takımı bir düşman siperine sızdı. Çıkan çatışmada 13 Alman askeri öldürüldü. 15 asker ile 2 subay da esir alındı. (40)

25.4.1945'te Berlin için yapılan çarpışmalarda 1. Beyaz Rusya cephesinde 370. Tabur, 2. Tümen komutanı B.H. Faraçev'di. Bu çarpışmalarda, 10 otomat panzer Faust, 75 milimetrelilik silah ve iki mitralyözlü tank ele geçirilmişti.

26.4.1945'te Reystagu için yapılan çarpışmalarda Faraçev yaralandı, fakat tümendeki görevini aksatmadan sürdürerek, sonuna dek savaş alanını terketmedi.

Berlin yakınlarındaki çarpışmalarda Azerbaycan SSC, Kelibacar bölgesi Günsba köyünden Teğmen A.R. Aliev'in bölüğündeki askerler de büyük yiğitlik gösterdiler.

27.4.1945'te Berlin çevresindeki çatışmalarda Silah Komutanı Başçavuş M.M.Hasanov -Azerbaycan SSC, Kubatlin bölgesi, Hedaklyar köyünden- sürekli ateşle düşmanın 6 ateş noktasını imha etti.

Savaşta Berlin'e kadar ilerlemiş daha birçok Kürt askeri vardır. Onların arasında Ermenistan SSC, Talin Bölgesi, Gıyalto köyünden Başçavuş Cako Şaveşoviç Temirov; mayın tarayıcı Alyaks (Ali) Moskovici Selimyan -Ermenistan SSC, Eçmiadzin bölgesi Kurakyan köyünden-, Namu Etamoviç Ozmanyany; nişan sahibi Said Alievici Adoev -Ermenistan SSC, Talin Bölgesi, Karakert köyünden-; Moskova savunmasında, Kenigsberga ve Berlin hücumlarında yer almış Onbaşı Halit Hesanoviç Sultanyan -Ermenistan SSC, Aparan Bölgesi Mirak köyünden-.

M.İ.Tahmazov -Azerbaycan SSC, Laçin Bölgesi, Mikend köyünden-, G.S.Mehtiev - Azerbaycan SSC, Kelbacar bölgesinden- ve 756. Ateş Alayından A.M.Çeloev de - Ermenistan SSC Aparan Bölgesi Sangıyar köyünden - Berlin hücumuna katılanlardandır. Çeloev, 24.4.1945'te Berlin yakınlarındaki sokak çarpışmalarında büyük yiğitlik ve askersel çeviklik örnekleri gösterdi.

Düşmanın yenilgisinde kuşkusuz Kızıl Ordu'nun sağlık personeli de büyük bir rol oynadı. Sağlık personeli saflarında birçok Kürt doktor da bulunuyordu. Böylelikle Büyük Anayurt Savaşı'nın daha ilk günlerinde profesör H.K.Aliev tüm bilgi ve zengin deneyimlerini cephenin gereksinimleri için kullandı. Daha önceleri Doğu Apşerone'de tahliye hastahanesinin danışmanı ve 1942'den sonra da baş cerrahı olarak özellikle Kafkasya'nun savunması sırasında yaralıların kısa zamanda tedavisi için kullanılan yeni yöntemlerin uygulanmasında ve askerlerin daha kısa zamanda cepheye dönmelerinde oldukça hızlı ve düzenli çalışmalar yürüttü.

Büyük Anayurt Savaşı yıllarında Prof. Aliev cephe için

çok sayıda askeri crrahi doktor ve hastabakıcı yetiştirdi ve onların çalışmalarını bizzat yönetti. 13.2.1943'te, görevini örnek bir Şekilde yerine getirmesi ve gösterdiği kahramanlıktan ötürü Alman işgal birlikleriyle Savaş Komutanlığı tarafından Prof.Aliev "Kızıl Yıldız" nişanıyla ödüllendirildi. Diğer Kürt doktorları da Prof. Aliev gibi başarılı bir yol izlediler. Tıp hizmetlilerinden Binbaşı S.K.Cafarov -Türkmenistan SSC, Aşhabad Bölgesi, Giryz köyünden- Moskova -Berlin savaş hattını geçti. Ve O'nun hemşerisi, tıp hizmetlilerinden Binbaşı A.Z.Kulamov da birçok ağır yaralı asker ve subayın yaşamını kurtardı.

Tıp hizmetlilerinden Binbaşı İ.S.Nadirov -Ermenistan SSC, Aparan Bölgesi, Carcaris köyünden- Halhin-Gol Irmağı Bölgesindeki çarpışmalara ve Sovyet-Finlandiya savaşına katıldı. etin arpışma koşullarında Nadirov son derece kararlı bir Şekilde yaralılara yardımcı oldu. Ve sık sık zorlu askeri operasyonlar gerçekleştirdi.

Büyük Anayurt Savaşı'nın ilk günlerinden başlayarak Nadirov 704. Topçu Alayı 2. Muhafız Tümeni sanaturyum hizmetlerinde Őef olarak n hatlarda bulundu. 15.7.1941'de Leningrad cephesinde, Gatinoy yakınlarında ağır bir Şekilde başından yaralandı.

Büyük Anayurt Savaşı yıllarında partizanlar da oldukça büyük yararlıklar gösterdiler. Parti'nin yükselttiği "Düşmana Sovyet topraklarında dayanılmaz Şartlar yaratılsın!" Őiarını hayata geçirdiler. Partizanlar düşmanın insan gücü ve tekniğini imha ettiler. Düşmanın askeri birlikleri arasındaki ilişkileri bozup, köprü ve demiryollarını bombaladılar, trenleri ateşe verdiler, faşist Alman askerlerinin ileri hareketini engellediler.

Partizanlar halk ile sürekli ilişkide bulunarak halktan sürekli yardım aldılar. Cephenin durumu hakkında halkı düzenli olarak haberdar ederek, halkın zafere karşı olan inancını pekiştirdiler.

Partizanlar, Sovyet Komutanlığı'na, düşman askerlerinin

hareket ve durumu hakkında önemli bilgiler sağladılar. 1942 yılı sonları ve 1943 yılı başlarında Kızıl Ordu'nun zaferi ve halk arasında sürdürülen yaygın toplumsal-politik çalışmalar, "Halk İntikamcılığı"nın daha aktif olmaları sonucunu getirdi. 1943 yılı sonlarına doğru düşmanın cephe gerilerinde eylemlerde bulunan partizanların sayısı 250 bin'i buluyordu.(41)

'Partizanlar ve illegaller, Sovyet halkının en güzel özelliklerini, onun büyük ve zengin ruhunu kendilerinde toplamışlardır, Alman faşizminin yenilmesinde bunların büyük payı olmuştur. Onların savaşı, Sovyet halkının Büyük Anayurt Savaşı'nın tarihinde silinmez bir sayfa sayılmaktadır.'" (42)

Alman faşist işgalcilerine karşı Halk İntikamcılığı saflarında Kürt askerler de çarpıştılar.

1.10.1943'ten 13.7.1944'e kadar Ali Abdulrahmanoviç Mamedov, Sovyetler Birliği kahramanı B.A. Karaseva'nın Ukrayna SSC Volin bölgesi, partizan takımında düşmanın cephe gerisinde bulundu. Radyo irtibatı komutanı olarak birçok kez Genel Komutanlığın verdiği görevleri yerine getirerek düşmana büyük kayıplar verdirdi. A.A.Mamedov'a, gösterdiği kahramanlıktan dolayı "Anayurt Savaşı Partizanı 1.derece Madalyası" ile ödüllendirildi.

Ukrayna Partizan Müfrezesi'nde Kikoyan, Sovyetler Birliği kahramanı General Binbaşı M.İ.Naumova adlarının yanbaşı Ermeni, Gürcü, Rus, Yahudi ve Kürtlerden birçok savaşçı adı vardır. Bu müfrezeden çok sayıda savaşçının içinde özellikle iki Kürt savaşçısının adları ünlüdür: Mihayil (Moskov) Abasoviç Çaçanyan -Ermenistan SSC, Aparan bölgesi, Korbulağ köyünden- ve Camal Cangoyan -Aparan Bölgesi, Mirak köyünden- savaşkanlıkları övgüyle anılmaktadır. (43)

M.A.Çaçanyan 15.9.1943 ve 25 Mart 1944 arasında bu partizan müfrezesinde bölüm komutanlığı yaptı. 20 çarpışmaya katılan Çaçanyan 27.1.1944'de Lipno Köyü çarpışmalarında ağır şekilde yaralandı.(44)

Büyük Anayurt Savaşı üzerinden yıllar geçtikten sonra Kürt savaşı Hasan'ın -Ermenistan SSC, Abovyan Bölgesi Arzin köyünden- Herson Toplama kampında göstermiş olduğu kahramanlıklar da aydınlığa kavuşmuş durumdadır. Gazeteci-yazar Gabiyel Arevyan; "Bir Hayatın Öyküsü" adlı makalesinde ; Kürt halkının evladı Hasan'ın Herson Toplama Kampı'ndaki özverili kahramanlıklarını anlatmaktadır. Buna göre Hasan yaşamını tehlikeye atarak düşmanın cephe gerilerinde eylemlerde bulunarak faşist kamplardaki tutsak bulunan Sovyet askerlerinin yaşamını kurtarmış. Hasan'ın da içinde bulunduğu Rus,Ukraynalı, Ermenilerden oluşan ve Muhtar Galustoviç Grigoryan tarafından yönetilen bir grup, denize inmeye hazır bir gemiyi batırmıştır. "Şimdi neredesin sen Hasan?" diye soruyor makalenin yazarı, "başkalarını kurtarmak için uzun süre saklanmayı başarabildin mi, yoksa seni de mi gördüler ve sen de mi kayboldun?"(45)

Kızıl Ordu'nun zaferlerinin etkisiyle Avrupa halklarının faşizme karşı olan savaşları daha bir canlılık ve etkinlik kazandı.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, işgal edilmiş Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerindeki Hitlerci toplama kamplarından, faşist tuzaklardan kurtulmayı başaran tutsak Sovyet askerleri "partizan müfrezeleri" kurdular. Bunlar yerli halkın desteğini alarak faşist Alman ordularına karşı aktif olarak savaştılar.

1942 yılı Eylül'ünde Çekoslovak yurtseverlerinin yardımıyla çok sayıda Sovyet savaş tutsağı kamplardan kaçmayı başardı. Özgürlüklerine kavuştuktan sonra bunlar "Doktor Tibeşi" Çekoslovak partizan müfrezesiyle birleştiler. Çekoslovakya'da savaşan partizan grupları arasında Davreş Sadoev Temojan da -Ermenistan SSC, Talin Bölgesi, Giyalto köyünden- vardı. Temojan katıldığı birçok çarpışmada korkusuz bir savaşı olduğunu kanıtıyor.

Her ülkede, ülkenin yurtsever güçleri, komünistlerin öncülüğünde birleşerek düşmana karşı savaşı sürdürdüler. Şunu önemle belirtmek gerekir ki, Sovyetler Birliği, daha savaş

onun topraklarına sıçramadan önce bile faşizme karşı savaşan güçlere yardımcı olmuştur.

Fransa'daki direniş hareketi geniş boyutlara ulaşmış, komünistler bu hareketin ön saflarında yer almışlardır. 1942' de Paris çevresinde "Enternasyonal Partizan Müfrezeleri" M.Manuşyan'ın komutanlığı altında etkin olarak mücadeleye katıldılar. Faşistler, Almanya'daki toplama kamplarında bulunan çeşitli Sovyet uluslarından savaş tutsaklarını çok kez işgal altındaki ülkelerin kurtuluş hareketlerine karşı kullanmaya çalıştılar. Sovyet insanları kendilerine verilen silahları uygun bir zamanda faşist Alman işgalcilerine karşı çevirmesini bildiler. 4.7.1944'de A Kaçaryan, B.Petrosyan, L. Titanyan ve D.Minasyan'ın da aralarında bulunduğu 55 kişilik iki grup düşman kuşatmasını yararak Fransız partizanlarının yanına geçmeyi başardı.

Sovyet savaş tutsaklarından oluşan partizan tuğaylar, Petrosyan ve Titanyan'ın yönetiminde 1944 yazında Almanlar'a karşı kahramanca savaşarak Alman işgali altında bulunan bazı bölgeleri kurtardılar. Partizan tuğaylarında çarpışanlar, Petrosyan ve diğerleri Fransız toplumunda yaygın bir şekilde tanınmaktadırlar. Fransız Komünist Parti MK. yayın organı "Humanite" yazılarında onları sürekli anmıştır.

1942-44 yılları arasında; Balkan ülkelerinde, Polonya, Çekoslovakya, İtalya ve Fransa'da birçok Sovyet partizanı eylemde bulundu. Aynı zamanda Ermenistanlı partizanların katıldığı birçok partizan grubu da vardı. Güney Fransa'da Sovyet savaş tutsaklarından oluşan böyle bir Ermenistan partizan tuğayı B.Petrosyan ve komutan L.Titanyan yönetiminde korkusuzca mücadele verdi. Fransız KP'nin aktif desteğini alan bu tuğay Fransa'nın bazı bölgelerinden faşist Hitler ordularının kovulmasında önemli rol oynadı. Bu tuğay esas alınarak Fransa'da 1.Sovyet Partizan Alayı kuruldu. Bu alayın komutanlığını Binbaşı A.Kazayan, Yardımcı komutanlığını S.Yagayan, Kurmay şefliğini ise D.Minasyan yaptılar. Bu partizanlardan 667 asker ve subay, göstermiş oldukları kahramanlıklardan ötürü nişan ve madalyalarla

ödüllendirildiler. 1945 Ağustos'unda bu alay, savaş bayrakları ve silahlarıyla birlikte yurda döndü.(46)

Direniş Savaşçıları Ulusal Cemiyeti Nim (Fransa) şehri şube başkanı Gabriyel Marti'nin şahit olduğu gibi B.Petrosyan komutası altındaki Ermenistan partizan bölüğünden savaşçılar aslanlar gibi çarpışıyorlardı. (47)

Düşmana karşı savaşta Kürt savaşçıları da Ermenistanlı savaşçılarla birlikte onlarla omuz omuza savaştilar. Bunlardan Çavuş Usub Tayaroviç Nıroyan da -Ermenistan SSC, Aparan Bölgesi Kuriboğaz köyünden- savaştaki yiğitliğiyle tanınır.

Kürt savaşçılar emperyalist Japonya'yı bozguna uğratan çarpışmalarda da bulundular.

Muhafız kıtası binbaşlarından J.Ş.Acoev, 53.Ordu, 520. Muhafız Piyade Topçu Tümeni, Politik Kısım komutan yardımcısı olarak iyi bir örgütçü ve deneyimli bir politik işçi olduğunu gösterdi. Hıngan tepesinin ele geçirilmesi sırasında hastalanan tümen komutanın görevini devralarak düşmanın yenilgiye uğratılmasını sağlayan Acoev böylece görevini örnek bir şekilde yerine getirmeyi başardı. Çarpışmada, tümeni yönetmekteki üstün becerisi ve göstermiş olduğu yiğitlikten ötürü -Anayurt Savaşı 1.derece Nişanı''yla ödüllendirildi. (48)

Bu çarpışmalara ayrıca Başçavuş Mihayil Kasoeviç Yaratov -Ermenistan SSC, Kalinin Bölgesi, Kalinin köyünden- ; Bayloz Aliev Muradov -ESSC Pazlan Böl., Sovuhbullah köyünden-; Onbaşı Aco Usueviç Acoyan -ESSC Oktemberyan Bölgesi, Kamişlu köyünden- ; Budapeşte, Viyana ve Belgrad'ın kurutuluşları için çarpışmalara katılan muhafız asker Muraz Mardoeviç Hudoev -Ermenistan SSC, Aparan Bölgesi, Carcaris köyünden- ; Calil Hanoeviç Sadoyan ''Ermenistan SSC, Artık Bölgesi, Karvansara köyünden- gibi daha birçokları katıldılar.

Faşist Alman ve emperyalist Japon ordularına karşı kazanılan büyük zaferler ve Sovyetler Birliği halklarının oğul ve kızlarının Anayurt Savaşı'ndaki eşsiz kahramanlıkları, V.İ.

Lenin'in Şu sözlerinin altını yeniden çizmektedir. "Kendi Sovyet iktidarlarının ne olduğunu öğrenen, hisseden ve gören bir halk hiÇbir zaman yenilemez. EmekÇiler bu zaferde kendi iktidarlarınca onlara sağlanan kültürel olanaklar ve insan emeğine verilen değeri görüyorlar."(49)

Büyük Anayurt Savaşı'nda, Sovyet toplumunun maddi ve manevi gŐleri Çetin bir sınavdan geÇtiler. Onun sürekliliği ve yaŐam gücü bu savaşta kendisini gösterdi. Bu savaşta Sovyet Sosyalist devleti tüm Çetin koşullara karşı direnirken daha da Çok sağlamlaştı. Ve kuşkusuz bu tarihsel zaferin ilhamcısı ve örgütleyicisi de Komünist Parti oldu.

Institut kurde de Paris

**SOSYALİST VATAN UGRUNA
ÇARPIŞMALARDA ÖN SİRALARDA ÇARPIŞAN
KÜRT ASKERLERİ***

Kitabın bu bölümünü, savaşta ön saflarda çarpışan Kürt askerlerinin yaşamlarını tek tek ele aldığı için yayınlamadık. Onun yerine kitabın sonuna bu askerlerin adlarını içeren toplu bir liste koyduk.

Jina Nu Yayınevi

KÜRT EMEKÇİLERİNİN CEPHE VE CEPHE GERİSİNE YAPMIŞ OLDUKLARI ÖZVERİLİ YARDIMLAR

Büyük Anayurt Savaşı'nda Sovyet halkının zaferi, cephe ve cephe gerisinin sınıksız işbirliği sayesinde sağlandı. Cephe gerisindeki emekçiler, işçi sınıfı, kolhozcu köylüler ve Sovyet aydınları Hitler Almanyası ve Japon emperyalizmine karşı savaşan silahlı güçlere özverili çalışmalarıyla sürekli yardımcı oldular.

Cepheye benzin, mazot gibi yakıt maddeleri, boya sağlama ve depolamada Kürtler de Kafkaslar-ötesi kardeş Cumhuriyetlerden diğer emekçiler gibi büyük işler başarıyorlardı.

Savaş yıllarında Kafkaslar-ötesi Cumhuriyetlerinde sanayi-sermaye yatarımı önemli ölçüde artış gösterdi. Sanayi alanında yeni alanlar yaratılarak çok sayıda fabrika ve atölyelerin kurulması sağlandı. Çalışan işletmeler geliştirildi. Üretim artışı sağlandı. Sadece Ermenistan SSC, cephenin gereksinimleri için çok büyük önem taşıyan 300 çeşit ürün temin etmekteydi.

Savaş döneminin zorluklarını aşmak için, kolhozlara, MTS'lere (Makina-Traktör İstasyonları), sovhozlara ve Sanayi İşletme Kollektifler'ine yardım önceliği sağlanıyordu.

Savaş süresince köy ekonomisi sosyalist sistem temelleri üzerinde yeni bir güçle büyümesini sürdürdü. Üretim olanakları ve işgücü azalmış olmakla birlikte, kolhozcu, MTS ve sovhozcu işçi kadın ve erkekler bütün güçleriyle çalışarak cephe gerisindeki halkın ve cephenin temel ihtiyaç maddelerini ve bununla birlikte sanayi için de gerekli hammadeyi sağladılar.

* * *

1942 yılında başgösteren olumsuz iklim koşulları ve kuraklığa rağmen, Ermenistan KP, cumhuriyetin köy ekonomisi iş kaynaklarını seferber ediyor; kolhozcu köylüler, işçi sınıfı, Sovyet aydınları üretimde, hayvancılık ve bahçe işlerinde çalışıyorlardı. Bu süre içinde devlet hizmetleri aksamaz yürütüldü. Bu özverili çalışmalar sonucu olarak 1943 yılında hayvancılık için hazırlanan plan ikinci kez uygulanmaya konuldu ve bu arada devlete ayrılması gereken pay da zamanından önce teslim edildi. (1),(2),(3)

Ulaşılan bu hedefler, 1944-45 yıllarında köy ekonomisindeki üretkenliğin yasal olarak açıklanmış sonuçlarıdır.

Büyük Anayurt Savaşı yıllarında Kürtlerin büyük bir bölümü kırsal kesimde yaşamaktaydı. Ermenistan SSC'inde en çok Alagez, Talin, Oktemberyan ve Eçmiadzin bölgelerinde; Azerbaycan SSC'inde Laçın, Kelbacar, Zangelan, Kubatlin ve Naçivan bölgelerinde yaşıyorlardı. Bütün kolhoz köylülüğüyle birlikte onlar da emek cephesinde aktif olarak çalışmış, cephe ve cephe gerisine yardımda bulunmuşlardır.

Savaş ortamının objektif koşullarının doğal sonucu olarak gerek hayvansal, gerekse tarıma dayalı ürünler kalite itibariyle normal standartların altındaydı. Ancak ekilebilir alanlarda bir büyüme ve hayvan sayısında bir çoğalma gözlenmektedir. Örneğin, Alagez bölgesinde kolhozcular 1942 yılına oranla 1944'te %5,5 oranında daha geniş bir alanda ekim yapmaktaydılar. Bu tarımsal alanlarda 21000 kental tahıl, 13479 tental patates üretildi. Yine bu bölgede büyükbaş hayvan sayısı % 2 oranında arttı. Kolhozcular devlete karşı olan yasal görevlerini yerine getirirken, ayrıca Kızıl Ordu Fonu için 1584 pud et, 2750 pud tahıl verdiler.

Büyük Anayurt Savaşı yıllarında Talin bölgesinde tarımsal alanların ve kolhozlarda hayvan sayısının artırılması yanısıra, koyun yetiştirme sovhozlarda da önemli bir gelişme oldu. 1940 yılına oranla 1945'te ekilebilir alanlarda 1813 hk. lik ,büyükbaş hayvan sayısında ise 20630'lık bir artış oldu. (4)

Tarımsal ekonomik başarılar bölge emekçilerine sadece devlet ve Kızıl Ordu önünde görevlerini yerine getirmeye değil, yeni başarılar elde etme inkanını da tanıyorlar.

Kolhoz ve solhozlarda hayvan sayısındaki artışta, SSCB Ekonomik Halk Komisyonu ve VKP(b) MK'sinin Genç hayvan sayısını korumak ve hayvan sayısını yükseltmek için' aldığı kararlar büyük rol oynadı.(5)

Parti ve hükümet hayvan sayısının artırılması için şu kararları almıştı: Kolhoz ve solhozlarda olduğu gibi, işçiler, kolhozcular ve memurlar, kişisel kullanımda bulunan genç hayvan sayısını artırarak hayvansal üretimini artırmalıydılar. Hayvanların besin kaynaklarını garantilemek, yaz ve kış mevsimlerinde hayvanların otla beslenmelerini sağlamaktır vs.

Bu kararların yaygınlaşmasından sonra, Erivan'da, tanınmış hayvan yetiştiricilerinin toplantısı yapıldı. Toplantıya katılanlar, Cumhuriyet köy-tarım işçilerine hayvan sayısının ve üretkenliğinin artırılması, Kızıl Ordu'ya ve cephe gerisindeki emekçilerin, et ve diğer hayvansal ürünlere olan gereksinimlerinin sağlanması için çağrıda bulundular.

Bu toplantıya tanınmış hayvan yetiştiricisi Kürtler de katıldı. Bunlar içinde tanınmış yetiştiriciler; Base Keleşoviç, Kanadê Hudoyan vs. de vardı. Hazır bulunanlara K. Hudoyan kendi deneyimlerini aktardı. Hudoyan 1929'da kolhozun kuruluşundan beri kolhozda hayvan sağıcısı olarak çalışıyordu. Hayvan sağımında büyük başarılar elde etmişti. Mükemmel çalışmalarından ötürü "Şeref Nişanı", "Küçük Altın Madalya" ödüllerini almıştı. 1941 yılında O'nun bakımını sağladığı her inekten 3650kg süt elde edildi. Plana göre 3300 kg. olması gerekirken 350 kg. daha fazla elde ediyor. Belirli ineklerde 5500 kg. süt elde ettiği oluyordu. K. Hudoyan genç kolhozculara kendi deneyimlerini aktararak, kolhozlarda büyük gelişmeler kaydedilmesini sağladı.(6)

Oktemberyan ve Ecmiadzin bölgeleri kolhoz ve solhozlar,

köy ekonomisi ürünlerinin elde edilmesinde olduğu gibi, cepheye yardımın örgütlenmesinde de Cumhuriyett'te birinci sırada yer alıyorlardı. Bu bölgeler, "Dolaşan (yarışan) Kızıl Bayrak Ödülü"nü kazandılar.

Laçın Kelbacar Eçmiadzin ve Kubatlin bölgelerinden emekçiler hayvancılıkta devlete karşı görevlerini savaş yıllarında başarıyla yerine getirdiler.

1944 yılında Laçın bölgesi emekçileri hayvancılığın gelişmesi için planlarını %100 uyguladılar. Devlete et verme planını %100, yağı %104, yünü %100 oranında gerçekleştirdiler. Sadece üç aylık bir çeyrekte, bölge kolhozları savunma fono için 116 ton et verebildiler.(7)

Devletin hayvancılıkla ilgili 1944 yılı planı Kelbacar köyü bölgesinde kolhozlar tarafından %111,3 - 183 oranında uygulandı. Üretimdeki devlet payı plana göre tesbit edilen süreden daha önce sağlandı.

Bu bölgede hayvancılığın gelişmesini gösteren en açık işaret 1944 yılında KOM. ve Ezerbaycan KP(b) MK, tarafından bölgeye verilen "Dolaşan Kızıl Bayrak"ıdır.(8)

Savaş koşullarında, parti ve hükümet, ekmeğe üreticiliğine büyük önem verdi. 1944 yılı içinde ekmeğe üreticiliğiyle ilgili planların başarılı olarak yerine getirmelerinden ötürü Ermenistan SSC parti ve Sovyet işçilerinden bir grup SSCB Yüksek Prezidyumunca 1 Şubat 1945 tarihli talimatnameyle "Anayurt Savaşı" 1 ve 2. derece nişanlarıyla ödüllendirildiler. Ödüllendirilenler içinde Alagez, Oktemberyan, Talin ve Eçmiadzin bölgeleri parti komite üyeleri, üreticiler, parti sekreterleri ve yürütme kurulu başkanları ve birçok devlet görevlisi bulunmaktaydı.

Köy emekçileri devlet memurlarıyla birlikte planın dışında, savunma fono için ekim yapmaktaydılar. Savaş yıllarında, Sovyet halkı Kızıl Ordu'yla sıkı ilişkiler içindeydi. Savaşın başlamasıyla birlikte, emekçiler kendi özel gereksinimleri için...

nimleri için biriktirdikleri şeylerle cepheye yardım ediyorlardı. Kadınlar boyunlarındaki altın ve gümüşlerini savunma fonu için verdiler.

Devlet Savunma Komitesi Başkanı İ.V. Stalin'in 3 Temmuz 1941'de radyodan verdiği demeçten sonra, Oktemberyan bölgesinden emekçiler, savunma fonuna, 167 gr. altın, 8409 gr. gümüş, 135 bin ruble para, tank inşa fonu işi için ise 132700 ruble vs. verdiler.(10)

Büyük Anayurt Savaşı yıllarında, Türkmenistan SSC Aşhabad bölgesinde Kürt nüfusunun yaygın olduğu alanlardan emekçiler devlet savunma fonuna 218215 ruble para, 1007 kg. gümüş, 3,5 kg. altın, 21192 adet sıcak tutucu giysi, ayakkabı vb. eşyalar, 4554 kg. yün, 6357 parça deri, 894 küçükbaş boynuzlu hayvan, 683 büyükbaş boynuzlu hayvan, 57 at, 32 ton kuru üzüm ve 482 ton çeşitli kuru meyve verdiler.(11)

Cephe savaşçıları için yapılacak en önemli yardımlardan biri, onlar için kışlık sıcak tutucu giysiler toplamaktır. Ermenistan SSC'inde bu kampanyanın örgütleyicisi "S.M. Kirov" Kombina Kollektifi, işçi, mühendis, teknik elemanlar, kolhozcu kadın ve erkeklere Sovyet aydınlarına ve Cumhuriyetten bütün vatandaşlara şu çağrıda bulunuldu: "Kışın savaş koşullarında, faşist Alman ordularının kesin yenilgisini sağlamak, Kızıl Ordu'nun kudretini ve savaş yeteneğini daha çok sağlamlaştırmak için, bizler, işçi, kolhozcu ve aydınlarımızı cephede Kızıl Ordu asker ve komutanları için sıcak tutucu giyecekler gönderilmesine katkıda bulunmak amacıyla giyecek toplama kampanyaları"nın örgütlenmeleri konusunda çağrıda bulunuyoruz.

"Bizler, değerli savaşçılarımız için, plan dahilindeki hazırlıklarımıza ek olarak binlerce, onbinlerce mont, bot, kazak, yünlü eldiven ve çoraplar, kulaklı şapka, yünlü üst elbise, yünlü pantolon gibi kışlık giyecekler, sıcak tutucu elbiseler ve çamaşırlar gönderelim!"(12)

Kombina Kollektifi'nin yapmış olduğu bu yurtsever çağ-
rı, cumhuriyetin bütün koşullarında yankı buldu. Kısa bir sü-
re içinde cepheye çok sayıda sıcak tutucu giysi gönderildi.
Bu doğrultuda kadınlar büyük çalışmalar yürüttüler. Ağır
çalışma günlerinden sonra gece yarısına dek boş durmadan
kazak, çorap ve eldivenler ördüler.

Alagez bölgesinden emekçiler, 2,5 ay içinde yurt savunucularına 1000 adet kazak, 710 çift eldiven, 1183 adet sıcak tutucu çamaşır, 1000 parça deri, 600 kg. yün ve çok sayıda çeşitli eşya gönderdiler.(13)

1944 yılı sonuna doğru, kolhozlar, işçi ve emekçiler bölgeden yurt savunucularına 5093 yün çorap, 3960 çift yün eldiven, 4403 adet kazak, çapka vs. toplayarak gönderdiler.

Kürt köyleri Carcaris, Çobanmaz, Sangiyar, Karvansara, Alagez, Düzkent'ten emekçiler yürüttükleri başarılı çalışmalarla dikkati çektiler.

Sıcak tutucu kışlık giysiler toplama çalışmalarını başka bölgelerde de başarıyla yürütüldü.

Eçmiadzin bölgesinde 1941-43 yıllarında Kızıl Ordu'ya 705 bin ruble değerinde 23572 adet sıcak giyecek eşyası gönderildi.(15) Oktembryan bölgesi 1944 yılları içinde cephedekilere 42 bin adet sıcak tutucu giysi gönderdi.(16)

1943 Temmuz'una kadar, Talin bölgesi, savaşçılarına 30 bin adet giyecek eşyası gönderdi.(17)

Bu doğrultuda Azerbaycan SSC'inden Kürtler arasında oldukça büyük çalışmalar yürütüldü. Laçin bölgesi savaş süresince cephedekilere 3746 çift yün eldiven, çorap ve başka kışlık giyecek eşyası gönderdi.(18)

Cephe gerisindeki emekçiler, her bayramda kendi savunucularına kızartılmış et, kurutulmuş meyva gibi yiyecek ve değişik hediyeler gönderiyorlardı. Ünlü Ekim Sosyalist Devrimi'nin 25. yıldönümü dolayısıyla 756 kg. ağırlığında 142 kilo (19), iki yıl içinde Talin bölgesi 1500 koli (20) gönde-

rirken, Eçmiadzin bölgesi 21 ton (21), Şubat 1945 yılına kadar Okterberyan bölgesi 30 ton ağırlığında koli gönderiyor (22).

Büyük Anayurt Savaşı yıllarında Sovyet işçi sınıfının, köylülerin, aydınların çalışmaları sevgili anayurda sınırsız sevginin örnekleri olarak tarihe geçti.

Anayurda bağlılığın başka bir göstergesi de, Kızıl Ordu'ya silah temini için yapılan yardımlardır. Bu yardım kampanyası 12.12.1942'de başladı. Tambov kolhozcularının girişimiyle iki hafta içinde "Tambov Kolhozu" tank bölümü kurmak için 43 milyon ruble toplayınca, bu örnek, ülkenin her yerinde suratle yaygınlaştı. Her kolhoz kendi birikmiş parasıyla ülkenin askeri gücünün artırılması, düşman üzerindeki zaferin yakınlştırılması için yardımın yaygınlaştırılmasında katkıda bulundu.

Eçmiadzin bölgesinde, tank bölümünün inşa edilmesi için, "Ermenistan kolhozu", Tambovuların çağrısından sonra 8-10 gün içinde 3410400 ruble topladı.(24)

Haziran 1943'e kadar bu amaçla bölgede ilgili fona 4281400 ruble yatırdı. Okterberyan bölgesinden de savunma fonuna yatırılan para miktarı 4045000 rubleyi buldu. (25)

Temmuz 1943 tarihine kadar Talin bölgesinde tank bölümü kurma fonuna 4 300 000 ruble yatırdı. (26)

Büyük Anayurt savaşı'nın başlagıncından 1944 yılı sonuna kadar Alagez bölgesi kolhozcuları, işçiler ve memurları savunma fonuna 5 726 875 ruble yatırdılar. Savaş uçakları inşası için de 445600 ruble para ve 6 50000 ruble Devlet İstikrazı Tahvili(obligasyon) topladılar. (27)

Türkmenistan SSC, Aşhabat bölgesinden kolhozcular savaş uçakları inşa etmek için ilgili fona 7075 000 ruble yatırdılar. "Lenin" kolhozu başkanı Çale Laçinov biriktirmiş olduğu paradan 40 000 ruble bu amaçla devlete verdi. (28)

Tank, uçak ve diğer araçların yapımında kullanılmak üzere Laçın bölgesinde emekçiler, savaş yıllarında, devlete yaklaşık 2 milyon ruble para, 2 milyondan daha fazla Devlet İstikrazi Tahvili ve ayrıca 100 adet boynuzlu hayvan, 500 adet büyükbaş hayvan, 159 ton tahıl, 10 ton yağ, 18 ton kaşkaval verdiler. (29) Aynı zaman içinde Kelbacar bölgesi emekçileri de 2 milyon ruble para ve 5 milyon ruble değerinde Devlet İstikrazi Tahvili verdiler. (30)

Kürt kolhozcuları da kurtarılmış bölgelere yardım gönderilmesi çalışmalarına aktif olarak katıldılar.

Bütün ülkede olduğu gibi, Ermenistan SSC'sinde de Devlet İstikrazi Tahvili toplama çalışmaları başarılı geçti.

Okterberyan bölgesinden emekçilerin toplamış oldukları 2.ve 3. Devlet İstikrazi Tahvillerinin tutarı toplam olarak 11894 000 rubleye ulaşmıştır. (31) Eçmiadzin bölgesinde 2 gün içinde (4-5.6.1943) toplanan 2. Devlet İstikrazi Tahvili 5523 000 ruble (32), Talin bölgesinde de 6 milyon ruble (33) tutarındaydı.

Devlete yardım toplama çalışmalarında Başargeçer bölgesi, Koşabulah, Kayabaş ve Geysu köylerinden kolhozcu Kürtler aktif olarak yer aldılar. Kayabaş köyünden Mirzaeli Abdullaeviç Şabanov toplama listesinin çıkarıldığı ilk gün olan Haziran 1943'te 2. Devlet İstikrazi Tahvili'ne 60 bin ruble topladı. (34)

Devlet İstikrazi Tahvil çalışmaları Alagez bölgesinde de başarıyla yürüdü. Burada beş gün içinde tahviller 1 166 000 ruble ulaştı. 1942 yılında 363 bin ruble daha fazla toplandı. (35) Kolhozculardan büyük bir bölümü elden nakit para verdi. M.Camuşlu köyünden bir asker anası olan yurtsever Balge Elo, 2. Devlet İstikrazi Tahvili'ne nakit olarak 1000 ruble yatırmıştı.

Kolhoz başkanı Reşidê Ecem yazdırdığı 4 bin rubleyi kendi eliyle yatırdı. Karatê Sado 2 bin ruble, Kekê Şevo 3 bin

ruble Kara Elo 1000 ruble ve küçük bir Kürt köyü olan Kürt Pamb köyünden köylüler, 19 bin ruble yatırdılar. 15000 rublesi para olmak üzere. 3. ve 4. Devlet Askeri İstikrazi Tahvilleri çalışmalarını da başarıyla yürütüldü. Kolhoz başkanı Calal Hancieviç Aliev de 6 Mayıs 1944'te 3. Devlet İstikrazi Tahviline 100 bin ruble yatırmıştır. (36)

Cephe gerisi sadece maddi olarak değil, manevi olarak da cepheye destek okdu. Cephe gerisinde, cephede savaşan askerlerin aileleri ve akrabaları yaşıyor ve çalışıyorlardı. Askeri hizmette bulunanların ailelerinin her yönden desteklenmesi Komünist Partisi, Sovyet hükümeti ve bütün Sovyet toplumunun sürekli üzerinde titizlikle durdukları bir konuydu.

SSCB Yüksek Preziduyumu kararıyla savaş döneminde askeri hizmette bulunanların ailelerine devamlı maaş ve yardım sağlandı. Kararnamenin yayınlanmasıyla, yerinde komisyonlar kurularak askeri hizmete bulunanların ailelerine yardım örgütlendi. Çocuk bakım evleri ve bahçelerine yapılan maddi yardımın yanı sıra, cephede savaşan binlerce savaşçının çocuğuna bu evlerde eksiksiz bakım olanağı sağlandı.

Cephede bulunanların ailelerinden hasta ve yaşlılara yapılan yardım daha büyüktü.

Savaşan askerlerin ailelerine yardımda bulunabilmek tüm halkın ortak davası durumuna gelmişti.

İşçiler, kolhozcular ve aydınlar askerlerin çocuk, anne ve eşlerine büyük bir özenle hizmet ediyorlardı. Onlara, evlerinin onarılmasında, yakacak temininde ve diğer işlerde yardımcı oluyorlardı.

UKP (Bolşevikler-SBKP) MK, 21.1.1943 tarihili kararnamesiyle askeri hizmette bulunanların ailelerine yardımda bulunmaya büyük bir önem veriyor, yasaların öngördüğü bütün hakların kullanılması için azami çaba harcıyordu.

Kızıl Ordu Ast Komutanlık Birliği ve Askeri Deniz Birliği

askeri hizmette bulunanların ailelerine yardım ve emeklilik maaşlarının sağlamanın yanısıra, yönetim bölümlerindeki çalışma düzenlemeleriyle de uğraşmaktaydılar.

Savaş başlangıcından 1944 Kasımı sonlarına doğru, Alagez bölgesinde, askeri hizmette bulunanların ailelerine 4 milyon ruble emeklilik maaşı ödendi. Ve yalnız 1944 yılı Kasımında askeri hizmette bulunanların aileleri 960 bin ruble emeklilik maaşı ve 8 bin ruble aylık yardım aldılar.

Askeri hizmette bulunanların ailelerine parasal yardımın dışında gıda maddeleri, büyük ölçüde ayakabı, hazır elbiseler vs. yardımında da bulunukdu. 1944 Kasımı içinde askeri hizmette bulunanların ailelerinden 86'sının evi tamir edildi, 810 aileye ulaşım araçlarıyla yardım edildi ve bu ailelerden 40 üye de işe alındı. Bölge kolhozunda askeri hizmette bulunanların ailelerine, köy ekonomisi ürünlerinden pay verildi ve bunlar için tahvil sağlama yardım fonu kurukdu. (37)

Sadece 29.6.1943'ten 19.2.1945 tarihine kadarki süre içinde Talin bölgesinde, devlet emeklilik maaşından ayrı olarak askeri hizmette bulunanların ailelerine, 3356 kental tahıl, 146 kental yağ ve kaşkaval, 2 bin çift ayakabı, 2200 kental ek gıda maddeleri yardımı yapıldığı gibi bu ailelerden 315'inin de evi onarıldı. (38) Oktemberyan bölgesinde 1944 yılında 5 bin put tahıl üretilirken bu rakam, 1945'te 6300 puda yükseliyordu. (39)

Eçmiadzin bölgesinde emeklilik maaşından ayrı olarak askeri hizmette bulunanların ailelerine 60615 ruble para, 3930 pud tahıl, 940 pud tohum, 2700 çift ayakabı, ve 3600 pud çeşitli yiyecek yardımında bulunukdu. Bu ailelere verilen yeni evlerin kapsadığı alan 75 hektardır. Bu arada 185 ev de onarılmıştır. (40)

Laçin bölgesinde cephedekilerin ailelerine yardım olarak 203405 ruble para, 67512 kg. tahıl, 4246m ağaç, 11838 kental tohum, 56 baş inek ve koyun, 15481 çift ayakabı,

2365 adet elbise verildi. Ve ayrıca bu aileler için 28 yeni ev inşa edildiği gibi, 416 ev de onarıldı. (41)

Parti ve Sovyet organizasyonları, Anayurt Savaşında sakatlanan ve Sovyet ordusu saflarından terhis edilenlere büyük özen gösterdi. Onlara öncelikle çalışabilme olanaklarının yaratılması yanısıra her alanda olunmaya çalışıldı. Temmuz 1946'ya dek Alagez bölgesinde Sovyet ordusu saflarından terhis edilen 268 kişinin tamamı çalışma hayatının içinde yerlerini alabilmiş durumdaydılar.

Daha savaşın ilk günlerinden itibaren Parti organizasyonları, ülkenin her yanında SSCB'nin faşist Alman saldırganlarına karşı sürdürdüğü haklı savaşın amaçları için etkin bir şekilde ajitasyon ve açıklama çalışmaları sürdürdüler. Onlar, Sovyet halklarında, yurtlarına karşı sınırsız bir sevgi ve düşmana karşı da bir kin duygusunun gelişmesini sağladılar. Kolhozlarda, MTS ve Sovhozlarda sürekli duvar gazetesi "İl-ıçevoki" çıkarılıyordu.

Yığinsal ajitasyon işleri organizasyonu dışında çok sayıda ajitator tarlalara giderek çalışma tugayları üyeleri niteliğinde çalışarak halka örnek oluyorlardı.

Cephedekilerin yakınlarına göndermiş oldukları mektuplar, büyük emek atılımına ivme kazandırıyordu. Bölge ve Cumhuriyet gazeteleri de bu mektupların çoğunu yayınlarak bu konuda üzerlerine düşeni yapıyorlardı.

Alagez bölgesi gazetesi "Sotsialistakan Ugiev", Alagez köyünden Mişaê Cındi'nin Kürt Pame köyünden, Sala Caferov'un ve Kondahsaz, Carcaris, Melikgüh vs. köylerinden cephe de olan diğer Kürt savaşçıların mektuplarına geniş yer verdi.

Her yerde olduğu gibi Alagez bölgesi emekçileri de cepheden dönen hemşerileriyle gurur duymuş, onları sınırsız sevgi gösterileriyle karşılamışlardı.

Böylesine coşkulu karşılamalardan biri de, 24.3.1944'te Ermenistan SSC Yüksek Sovyeti dönem toplantısı çalışma-

larına katılmak için kısa süreli izinle gelenler için düzenlenen karşılamadır. Gelenler arasında Yarbay Siyabendov da bulunmaktaydı. Bu karşılama töreni cephe ve cephe gerisinin görkemli bir gösterisi durumuna gelmişti. Siyabendov hazır bulunanlara yaptığı konuşmada, kendi bölümünün katıldığı çarpışmaları, savaş yaşamının ilginç yönlerini anlatarak, Kızıl Ordu savaşçılarının, cephe gerisindekilerin yardımlarına her zaman ihtiyaçlarının bulunduğunu belirtmişti. Siyabendov, cepheye döndükten sonra daha cesur ve enerjik olarak çarpışacaklarına bölge emekçilerini inandırmış ve bu arada cephedekilerin de, cephe gerisindeki emekçilerin daha iyi çalışacaklarına dair olan inançlarına dile getirmişti.

Büyük Anayurt Savaşı yıllarında Sovyet toplumunun yöneticisi ve yönlendiricisi, mücadelenin ve Alman faşizminin üzerindeki kesin zaferin örgütleyicisi Komünist Parti'nin otoritesi savaş sonrasında çok arttı. Parti'nin emekçi yığınlarla olan bağları daha çok sağlamlaştı. "Komünist" adı, kahramanlığın, ahlaki dürüstlüğün, halk davasına bağlılığın sembolü durumuna geldi.

Komünistlerin, büyük bir bölümü cephede en ön saflarda gerçek anlamda komünistçe davranarak kahramanlar safinda yerlerini aldılar.

Ermenistan SSC'den 1941-43 yılları içinde Kızıl Ordu safalarına yazılan parti üye ve aday üyelerinin büyük bir bölümü cepheye gitti.(42)

Cephe ve cephe gerisinde Komünist Parti safları sürekli olarak dolduruldu. 1941 yılında Ermenistan SSC'inde Parti'ye aday olarak 1444 kişi kabul edilirken bu sayı 1942 yılı içinde 3039, 1943 yılında 4585, 1944 yılında ise 5460 kişiye yükseldi.(43)

Kürt emekçilerinden Parti saflarına, 1943 yılında 31 kişi, 1944 yılında 46 kişi ve 1945 yılının ilk yarısına kadar 30 kişi kabul edildi.

Komünistlerin büyük ölçüde Kızıl Ordu saflarına çekilmeleri sonucu cephe gerisindeki parti örgütleri önemli ölçüde yenileniyordu. Böylece Alagez bölgesi parti örgütleri yapısı-

nın %75'i savaş yıllarında Parti'ye giren üyelere dönüş-
tu. (44)

Parti yöneticiliği altında Ermenistan komsomolu da ken-
di yurtseverlik görevlerini onurla yerine getirdi. Savaşın ilk
günlerinden Askeri Komutanlık'a cepheye gönderilmeleri
için çok sayıda gönüllü dilekçeleri yığılıyordu. Komsomol
gençlik bölümlerinde nişancı, mitralyözcü, otomatikçi, ma-
yın ve tankçılar yetiştirilmişti. Komsomolcular, yokedici
taburların oluşturulmasında etkin oldular. Ayrıca sanayide
de kolhoz, solhoz, MTS'lerdeki çalışmalara önemli ölçüde
katıldılar. Alagez bölgesinde, Cumhuriyet'in diğer bölgele-
rinde olduğu gibi, komsomol, kolhoz üretiminde aktif ola-
rak yer aldı. Komsomolcular, makina-traktör istasyonlarında,
kombinalarda da çalışıyorlardı. 1943 yılında kolhoz üretimi-
ne katılanlardan kişi başına 135 çalışma günü düşerken bu
rakam 1944 yılında 142'ye çıktı.

Komsomol örgütleri, parti örgütlerinin yöneticiliği altın-
da, Büyük Anayurt Savaşı'nın amaçlarını açıklama doğrul-
tusunda geniş bir kampanya yürüterek faşist Alman işgal-
cilerine karşı, Sovyet halkının sürdürmüş olduğu savaşın
haklı, kurtuluşçu niteliğini açıkladılar.

Gençlik için düzenlenen seminer ve derslerin konuları
ilginç ve dikkat çekicidir. "Büyük Anayurt Savaşı Yılla-
rında Leninci Komsomol ve Gençliğin Görevleri", "Sovyet
Gençliğine Faşizm Neyi Getiriyor?", "Sovyet Kadını ve
Gençliğinin Emek Cephesindeki Kahramanlığı ve Dürüstlü-
ğü", "Anayurt Savaşı'nın Kahramanları" başlıkları altında
düzenlenen seminerler ve dersler bunların sadece birkaçıdır.

Eğitimci olarak gençliğin önüne tanınmış kişiler çıkıyor-
du. Ayrıca gençliğin politik eğitime de Parti ve devletin
ünlü yöneticileri katılıyordu.

.....

Haftada onüç kez Sevastopol, Moskova ve Stalingrad çar-
pışmalarıyla ilgili olarak gençlik için radyo yayınları yapı-

maktaydı. Bu yayınlar aracılığıyla, partizan hareketlerine vs. katılan birçok SSCB kahramanı gençlik önünde konuştu. O yıllar, komsomol ajitatörlerinin emrinde 80 kütüphane bulunuyordu.

Büyük Anayurt Savaşı yıllarında gençlik, büyük bir istekle Leninci Komsomol saflarına katılıyordu. Bu durum, Kürt nüfusunun yaygın okduğu bölge gençliği için de geçerliydi. Örneğin, Alagez bölgesinde komsomol saflarına katılanların sayısında yıldan yıla büyük artışlar olmuştur. Alagez bölgesinde 1941'de 110, 1944'te 356 ve 1945'te ise 377 delikanlı ve genç kız komsomola üye kabul edilmişlerdi.(45), (46) (47)

Bir bütün olarak Sovyet Gençliği, özel olarak da değişik halk ve milliyetlerin genç oğul ve kızları, onlara bağlanan umutlara layık olduklarını kanıtladılar.

Sovyet delikanlı ve genç kızları, yurtlarının onur, özgürlük ve bağımsızlık savaşına katılmış, savaşta yığıtlığın, dayanıklığın ve Sovyetler Birliği'ne sınırsız bağlılığın örneklerini vermişlerdir.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KÜRT HALKI- NIN ULUSAL KURTULUŞ HAREKETİ

Faşist Almanya'nın saldırgan planları içinde Yakın ve Orta-doğu'nun özel bir yeri vardı. Almanlar, İran ve Türkiye'yi, Kızıldeniz boğazlarını ve önemli deniz ve hava bağlantılarını kontrol altına alarak buraları SSCB'ne karşı saldırıda üs olarak kullanabileceklerini hesaplamışlardı. Dünyanın bu parçasındaki petrol ve diğer zenginlik kaynakları ve buralardaki ucuz işgücü onlar için büyük önem taşımaktaydı.

Faşist Almanya'nın SSCB'ye saldırısından önce, İran ve Türkiye'nin gerici iktidar çevreleri faşist Alman yöneticilerine bu saldırı planlarının gerçekleştirilmesi konusunda yardımcı oldular.

Ne var ki daha savaşın başlangıcında, Sovyetler Birliği tarafından alınan tedbirler ve Büyük Anayurt Savaşı cephelelerinde Kızıl Ordu'nun kazandığı zaferler Faşist komutanlığın İran ve Türkiye topraklarının SSCB'ne karşı kullanılması yolundaki planlarını alt üst ettir.

9 milyonluk Kürt halkının kendi devleti bulunmamaktadır. Kürt halkının büyük bölümü Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de yaşamaktadır. Türkiye, İran ve Irak gerici hükümetleri; Kürtlere karşı asimilasyoncu bir politika yürütmektedirler. Kürtler'in özbenliklerini inkar etmek için sözkonusu ülkelerin hükümet çevreleri, Kürtleri bir halk olarak kabul etmeyerek okullarda Kürtçe eğitimi ve Kürtçe yazınsal çalışmalarını yasaklıyorlar.

Genel olarak Yakın ve Ortadoğu halklarının süregelen ağır ekonomik koşullarının yanısıra, düşük kültür düzeylerinden dolayı özellikle Kürtler çok güç koşullarda yaşıyorlar. Onlar, ulusal ve sosyal zulmü sırtlarında taşımak zorunda bırakılmış ve en ufak politik haklardan yoksun kalmışlardır.

Türkiye'de 4-4,5 milyon üzerinde Kürdün yaşamasına bakılmadan, 20.4.1924 yılından bugüne dek , dinsel inancına ve ulusal niteliğine bakılmaksızın Türkiye'de yaşayan herkes Türk sayılmaktadır. Ve bu anlayış anayasal hükm altına alınarak perçinlenmiştir. (1)

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Anayasa'sı ulusal azınlıkların haklarını açıkça reddediyor. Bu durumda yararlanarak, Türk hükümetleri Kürtler'in kendi anadillerinde okullarının olmasını, edebiyatlarının bulunmasını vs. yasaklıyor ve her dönemde inkar eden bir politika yürütüyorlar.

E.F Ludşuveyt, Kürt nüfusundaki sayısal azalmayı gösteren, resmi istatistiklerden aldığı belgelere göre; 1935 yılında, Türkiye'de 1,5 milyon yani ülke nüfusunun %9,2'si oranında Kürt var. 1945 yılında ise bu belgelere göre Kürtlerin sayısı 1,4 milyona düşüyor; yani bütün nüfusun %7,25'ine... Bu belgeler, Kürt halkı üzerindeki yoğun asimilasyoncu politikanın sonuçlarını açıkça gözler önüne sermektedir.

Kürt halkının, ulusal kurtuluş hareketini zayıflatmak için, fiziksel olarak bu halkı yoketme çalışmalarının yanısıra, Türkiye, İran ve Irak yönetimlerinin temsilcisi durumundaki sözde bilim adamları, Kürt halkının tarihini yozlaştırmaya ve onun ulusal varlığını yok saymaya yönelmişlerdi. Türkiye'de Kürtler, "ana dilleri Kürtçe olan Türkler", ya da "Dağlı Türkler" olarak adlandırılıyorlar. (3)

Aynı politika İran'da Kürtlere, Azerbeycanlılara ve başka ulusal azınlıklara karşı da uygulanmaktaydı. İran'da gerici güçler, yaygın katliamların yanı sıra, bu halkları yoğun bir şekilde Farslaştırma politikasını yürütüyorlardı.

Tahran Üniversitesinden, Prf.Raşid Yasemi "Kürtler; Etnik Kökenleri ve Tarih" adlı kitabında, Kürt halkının

kökenini Farslılara dayandırarak anlatmaya çalışıyor ve bununla Kürt halkını ve onun ulusal demokratik mücadelesini reddediyor. (4)

Kürt halkı, kendisi üzerinde sürdürülen vahşi teröre rağmen, ulusal haklarını kabul ettirmek için mücadeleden vazgeçmemiştir. Bir çok kez silah elde, egemen güçlere karşı mücadeleyi yükseltmiştir. Güçler arasındaki eşitsizliğe bakmadan, Kürt ayaklanmaları, uzun yıllar boyunca askeri birlikleri rahatsız eden ve onları belli bir noktada tutabilen dayanıklı direnişler göstermiştir. Bu mücadele 20. yüzyılda ve özellikle Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin etkisiyle önemli ölçüde büyüyerek bütün Kürdistana yayıldı.

Emekçi Kürt yığınları, 1905-1911 yıllarında İran'daki devrimci hareketlerde yer aldılar. Türkiye'de, "Büyük Kürt Ayaklanması" olarak tanımlanan Şeyh Said Ayaklanması (1925) bunu izleyen yıllarda yeni yeni ulusal ayaklanmaların olması şartlarının gelişmesine katkıda bulundu.

Mücadele, 1927-29 yıllarında da sürdü. 1930 yılı yazında Ağrı Dağı bölgesinde başlayan, Kürtlerin güçlü ayaklanması, birçok bölgeye yayıldı. Türkler ancak 1931 kışında büyük zorluklarla; ayaklanmanın önderlerini elle geçirerek ayaklanmayı kanla bastırabildiler. Ve fakat bunu izleyen hertürlü vahşet ve tehditler, Kürtleri ulusal mücadelelerinden alıkoymadı.

1934 yılında Dersim Kürtleri'nin yükselttikleri ayaklanma 1935-37 yıllarında da devam etti.

İran Kürdistanı'nda, 1920 yılında İsmail Ağa (Sımko) yönetimi altında özü itibarıyla köylü ayaklanması olan büyük bir ayaklanma gelişti. Ayaklananlar ve hükümet arasındaki mücadele uzun yıllar devam etti. Fakat 1930 yılı Ağustos ayında, Şıno şehrinde Şah'ın ajanları tarafından Sımko'nun haince öldürülmesinden sonra ayaklanma kesintiye uğradı.

Irak Kürdistanı'nda da savaş onyıllarca devam etti. 1918-20 yıllarında Arap ve Kürtlerden oluşan müfrezeler, Irak'ta ulusal kurtuluş mücadelesinin temel güçlerini oluşturdu.

Bu silahlı müfrezeler Irak tahtına kendi haşimî emiri Fey-

sal'ı koymak isteyen İngiliz istilacılarına karşı dayanıklı bir direniş gösterdiler.

Irak'ta Kürtlerin kendi ulusal hakları için mücadeleleri, Şeyh Mahmud, daha sonra ise Şeyh Ahmed yönetimleri altında 1918-20'den-30'lu yıllara kadar sürdü.

2. Dünya savaşının başlarında, Rıza Şah ve onun hükümeti, az sayıda bir çevreyle faşist Almanya'ya yaklaştı. Faşist Almanya'nın SSCB'ye karşı ani saldırısından, sonra tarafsızlık ilanına bağlı kalmadan, İran, Ortadoğu'da Almanların baş dostu durumuna geldi ve SSCB'ye karşı saldırı hazırlıklarına başladı.

Bunun üzerine 25 Ağustos 1941'de, 1921 yılında imzalanmış olan 6. Sovyet-İran Antlaşmasına dayanarak ülke savunmasının çıkarları için, Sovyet hükümeti, İran topraklarına kendi askeri birliklerini göndermek zorunda kaldı. Bu arada İran'da İngiliz askerleri de gözükmeye başlamış ve bunun sonucu olarak da, İran'da faşist darbe yapılmıştı.

Halk yığınlarının mücadeleye katılması sonucu, Rıza Şah diktatörlüğü düştü. Bu dönemde ülkede bir çok politik parti ve demokratik örgütler oluşmaya başladı. Ülkenin bağımsızlığı ve demokrasi için sürdürülen mücadelenin başına işçi sınıfı geçti. Harekette ayrıca köylülük de katıldı.

1941 yazında oluşan İran Halk Partisi (Hızbê Tudeh İran) emekçiler arasında büyük bir ilgi gördü.

Onun programının temel görevlerinden biri İran'da bütün ulus ve ulusal azınlıklar arasında ekonomik ve politik alanda eşitlik sağlamaktı. Çok geçmeden ülkede bulunan diğer ulusal azınlıklardan emekçiler de bu parti saflarında birleştiler.

İran Halk Partisi'nin ilk örgütlerinden biri de 1942 yılı ortalarında Mahabad şehrinde işçiler tarafından oluşturuldu. (5) Daha sonra bu örgüt İran Kürdistan'ı Demokrat Partisi'nin çekirdeği durumuna geldi. İran'da Kürtlerin ulusal ve sosyal hakları için yürüttükleri mücadelede öncülük rolü Mukriyan Kürtlerine düştü. O dönemde, bu bölgelerin ekonomik yaşamlarında önemli değişiklikler meydana geldi. Burada oluşan işçi sınıfı, gerçekten geniş ve sayısal olarak

azdı. Çok sayıda topraksız köylü de mücadeleye aktif olarak katılmaktaydı. Zanaatçılar ve 2. Dünya savaşı yıllarında politik çalışmaya katılan ve Kürdistan'da ulusal kurtuluş hareketinin gelişmesinde büyük katkıları olan ilerici aydınlar mücadelede daha aktif bir rol oynamaya başladılar.

Bu yıllarda, Mükriyan Kürdistan'ı topraklarında, Sovyet ve İngiliz askeri birlikleri arasında "tarafsız bölgeler" olarak adlandırılan yerler bulunuyordu.

Rıza Şah diktatörlüğünün alaşağı edilmesinden sonra çok geçmeden İran Kürdistanı'nın bu parçalarındaki yerel yönetimler Kürtlerin ellerine geçti. 1942'de buralarda yerel özyönetim organları oluşturuldu. (6)

Yeni yönetimler, halk yığınlarının-işçi, köylü, zanaatçılar durumlarını iyileştirmek için adım atıyorlardı.

2. Dünya savaşı yıllarında Kürt halkının kendi ulusal hakları için yürüttüğü mücadele daha bir örgütlü hale geldi; harekete geniş halk yığınları katıldı; feodal önderlerin yerlerine hareketin başına politik partiler geçti.

Bu partilerin programlarında, Kürt halkının kurtuluş hareketinin kendi ülkelerindeki ilerici güçlerin mücadelesiyle birleştirilmesi gerektiği yer alıyor; sosyal oluşumun görevleri için daha geniş yer ayrılıyordu. Böylece 1942 yılı sonlarında Güney Batı İranda bağımsız Kürt bölgeleri yaratıldıktan sonra, Mahabad'ta toplanan demokratik örgüt temsilcileri, "Jiyane Kurd" (Kürtlerin Yaşamı), kısa adıyla Jek adlı birleşmiş partiyi kurdular. (7) Bu partisini ortaya çıkışı Irak ve Türkiye'de kolları bulunan Genel Kürt Partisi "Hiwa"nın bir kolu şeklinde oldu.

Partinin resmi yayın organı, yığınların aydınlatılmasında, ilerici çevrelerin toparlanmasında, partinin programını gerçekliğe dönüştürmek için mücadelede büyük rol oynayan "Nıştîman" (Yurt) dergisidir.

Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesi, Azerbaycanlı, Asuri gibi baskı altındaki diğer İran halklarını mücadeleleriyle sıkı ilişkiler içindeydi.

Gericî ve emperyalist güçlere karşı olan mücadele egemen

ulus emekçileriyle birlikte sürdürüldü.

Kürt halkında ulusal bilincin yükselmesinde ve yağınların ulusal mücadele etkinliklerinin artmasında İran'da Sovyet askerî birliklerinin bulunuşunun olumlu etkileri vardır. Sovyetler Birliği'nin ekonomik, kültürel ve politik alanlardaki başarıları, onun Kızıl Ordusu'nun faşist Alman işgalcilerine karşı verdiği kahramanca mücadele ve büyük zaferinin zulum altındaki Kürt halkına kendi kaderini tayin etme ve yaşamını köklü değişikliğe uğratma doğrultusunda moral ve güç vermemesi mümkün değildi.

Bu dönemde, Kürt halkının birliğini parçalamayı amaçlayan, Anglo-Amerikan emperyalizmi değişik bölgelerde Kürtler arasında yapay düşmanlıklar körüklüyordu.

Kürt halkının irade ve düşüncesini ifade ederek, İran Kürdistanı Demokrat Partisi yöneticisi Kazi Muhamed şöyle konuşmaktadır; "Yakın ve Ortadoğu halkları çok iyi biliyorlar ki Almanya'nın saldırısı sadece Sovyetler Birliği'ne karşı değildir; faşistlerin amaçları bu kıtada bulunan bütün ülkeleri köleleştirmekte odaklanıyor. Ve bu tehlike de, öncelikle, Doğu'nun kapısında bulunan Kürdistan ve Azerbeycan'a yönelmiştir .

Kızıl Ordu, faşizme karşı zaferler kazanırken, aynı zamanda Doğu ülkelerini ve bu arada İran Kürdistanı ve İran Azerbeycanı'nda büyük tehlikeye karşı koruyor ve halkları faşist istilanın acılarından kurtarıyor. Bunun için Kürt ve Azerbeycan halkları Kızıl Orduya karşı minnettardırlar. Kürt halkı Kızıl Ordu'nun yapmış olduğu bu insancılığı hiçbir zaman unutmayacak ve her zaman için ona teşekkür borçlu olacaktır. Bundan dolayı bu dostluk herkesçe çok değerli ve paha biçilmez bir anı olarak savunulacaktır." (8)

Sovyet yurduna ve onun şanlı ordusuna karşı sevgi ve saygı her zaman sınırsız olmuştur. Bu nedenle her zaman için onları arkadaş olarak biliyor, hiç bir zaman karşıtlarımız olmayacaklardır. O dönemler dış basında Sovyetler Birliği'nin Kürt halkının davasına karıştığı yolunda büyük bir kampanya yürütülmekteydi. Fakat bu saçma iddiayı yerinde incele-

mek üzere İran Kürdistan'ına gelen ABD Yüksek Yargıçlar Kurulu üyesi V.Duglas, Sovyetler Birliği'ne yöneltilen suçlamaları doğrulayıcı hiç bir kanıt bulamadığını söylemek zorunda kalmıştır. V.Duglas, daha sonra şunları yazıyor; "Ruslar Kürt halkı içinde öylesine derin izler bırakmışlar ki, Sovyet ülkesine karşı olan bu sevgi ve saygının silinmesi hiçbir şekilde mümkün değildir."

Amerikalı yazar G.Lemb şöyle yazıyor: "Kürtler üzerinde, Sovyetlere ilişkin olan olumlu tavırda özellikle Sovyet askeri birliklerinin İran'da buldukları dönemde, Sovyet insanların Kürtlerle olan dostça ilişkilerinin büyük etkisi olmuştur." Yazar ayrıca Sovyet askeri birliklerinin içinde az sayılamayacak ölçüde Kürt subaylarının olduğunu belirterek; "Kürtler, Sovyetler Birliği'ndeki özgür halkların oluşturduğu büyük ailenin eşit haklı üyesi olan kardeşlerinin başarılarıyla gurur duyuyorlar" diyor.

Kürtler üzerinde, en büyük etkiyi Sovyetler Birliği'nin en büyük ünvanı "SSCB Kahramanı"nı alan Samand Siyabendov, bırakmıştır. O'nun biyografyası "Niştiman" dergisinde (İran) ve "Roja Nu" gazetesinde (Lübnan) yayınlanmıştır.

Kürt ozanları türkülerinde Sovyet iktidarı için, "Kürd'ü çobanlıktan altın yıldıza kadar yükselten" şeklinde tanımlamalar yaptılar.

Irak Kürdistanı'nda halk yığınları yaşamı çok ağır koşullarda, bir yandan, kendi feodalleri, iktidar ve İngiliz emperyalizminin üçlü egemenliği, ve bir yandan da savaşın korkunç vahşeti altında sürüyordu.

Ulusal ve sosyal zulmün yanı sıra Irak iktidarı; Kürt bölgelerinde temel gıda maddelerinin dağılımında eşitsiz, ırkçı bir politika yürütüyorlardı. Bunun sonucu olarak 1943 yılında bu bölgelerde yaşayan halk açlığı korkunç bir şekilde yaşadı.

Bu şartlar altında 1943 Eylül'ünde, Mustafa Berzani yönetiminde, Kürt halkının uzun yıllar sürecektir büyük ayaklanması başladı. Ayaklanışlar Irak sınırları içinde ulusal otonomi istemektedirler. Kürt halkının büyük çoğunluğu kısı bir za-

man içinde ayaklananların yanında yer aldı. Halkın geri kalan bölümü demokratik örgütler içinde aktif bir şekilde çalışarak ayaklanmalara gereken yardımları sağladı

Kürt halkının, onun ulusal demokratik hareketine, Irak Komünist Partisi büyük ölçüde yardımcı oldu. Parti, kuruluşundan itibaren politik atılımlardan ve halk yığınlarının örgütlenmesinde ileri rol oynadı. Komünist parti Kürt yurtsever güçlerinin saflarının sağlamlaştırılmasını istedi, ve bunun için de "Irak'ta Araplarla birliğin, tam hak eşitliği temelinde gönüllü birlik..." (9) olması gerektiğini savundu.

IKP illegal olarak Kürtçe "Azadi Gazetesi"ni çıkardı. Bu gazete de 1944 yılında Kürt emekçileri arasında toparlayıcı rol oynadı. Kürdistan'da komünistler, özverili bir mücadele yürüttüler. Bu uğurda bir çoğu şehit oldu. (10) Ayaklanmanın yığmsal gelişimi ve onun başarıları, Barzani'lerin, Arap, Türk, İran halklarının gerici güçlerine ve emperyalizme karşı mücadeledeki müteffiklerini belirleyen şu sözlerle açıklandı: "...Bizler Arap halkına karşı savaşmıyoruz.", diyorlar bir bildiride, "Araplar, Türkler ve İranlılar bizim arkadaş ve yoldaşlarımızdır. Bizler açıkça belirtmekteyiz ki, Irak'ta Kürt ve Araplar arasındaki bu soylu ve erdemli birlik varolmaya devam edecektir. Bizler, Arap halkının, emperyalizmin egemenliğinden kurtulmak ve özgürlükleri için yürütükleri mücadelelerine saygı duyuyor ve bu mücadeleyi destekliyoruz. Biz Kürtler, Arap halkıyla birlikte gericiliğe, diktatörlüğe ve emperyalizme karşı omuz omuza çarpışmaya devam edeceğiz." (11)

Güçlerin eşitsiz olmasına bakmaksızın ayaklananlar, iktidar ordusuna büyük darbeler vurdu ve çok sayıda şehri kurtardı. 1944 Nisan'ında Irak hükümeti, Kürtlerin kendi öz yönetimlerini kurmak yolundaki isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Fakat daha sonraki gelişmelerden, Irak hükümeti ve onların patronu İngilizlerin verdikleri sözü tutmadıkları görüldü. 1945 yazında, Kürt halkına karşı yeni bir saldırı örgütlediler. Çok sayıda askeri birlik, tank ve İngiliz Hava Kuvvetleri, İngiliz Generallerinin Komutasında Kürtlere kar-

şı sakırıya geçtiler. Elliden fazla Kürt nüfus bölgesi dağıtıldı, yakıldı. (12)

Güçler dengesi eşit değildi. Bu nedenle direnişçiler, daha fazla kan akıtılmasını önlemek için yöneticileri Barzani ile birlikte İran Kürdistanı'na geçtiler. Sovyet ordusunun Büyük Anayurt Savaşındaki zaferi ve faşist Almanya ve emperyalist Japonya'nın yenilgilerinin Doğu halklarının ulusal kurtuluş savaşları üzerindeki etkisi büyük oldu.

İran Azerbaycanı ve İran Kürdistanı'nda baskı altındaki ulusal azınlıkların demokratik hareketleri yeni bir aşamaya girdi. Bu süreç içinde 1945 yılında, İran Azerbaycanı'nda ve İran Kürdistanı'nda demokratik partiler kuruldu.

Aynı yılın aralık ayında, Güney Azerbaycan ulusal otonomisini açıklayan ve otonom ulusal hükümetini seçen ulusal meclis toplandı.

Serbest seçimler sonucunda, 13 Ocak 1946 yılında otonom Kürt Demokrat Cumhuriyeti kuruldu. (14)

Bu otonom cumhuriyetlerde ilk elde halk yığınlarının çıkarları yönünde önemli demokratik oluşumlar gerçekleştirildi.

Otonom demokratik cumhuriyetleri Azerbaycan ve Kürdistan'da ulusal zulüm ve ırk ayrımcılığına son verdi. Halk yığınları, söz, örgütlenme ve toplanma özgürlüğüne kavuştu.

Halk yığınlarının maddi durumlarının düzeltilmesi, kültürel düzeyinin yükseltilmesi ve politik etkinliklerinin artırılması için bir takım önlemler alındı. Azeri ve Kürt dilleri bu cumhuriyetlerde resmi diller durumuna geldiler. vs. Azerbaycan ve Kürdistan otonom cumhuriyetleri arasında karşılıklı dostca ilişkiler kuruldu. Ayrıca Azerbaycan ve Kürdistan otonom cumhuriyetleri parti ve hükümetleri, varlıklarını tek İran devleti içinde sürdürmek yolundaki isteklerini birçok kez açıkladılar.

Halkların özgürce gelişmeleri için, ülkenin demokratik, toplumsal ve devletsel olarak yeniden örgütlenmesi sorunu gündeme getirdiler. İran'ın birçok bölgesinden, demokratik cumhuriyet hükümetlerine gönderilen çok sayıda mektup-

larda, halkın zaferinden ötürü duyulan övünç dile getiriliyor ve ona destek olmak amacıyla yapılan hazırlıklar belirtiliyordu. (15)

2. Dünya savaşı yıllarında halk yığınlarının politik etkinliklerinin artırılmasında, ilerici Kürt yazarlarının eserleri ve Kürtçe olarak yayınlanan süreli yayınların büyük katkısı oldu. "Niştıman" dergisinin dışında, İran Kürdistanı'nda İran Kürdistan ı Demokrat Parti yayın organı "Kürdistan" gazetesi yayımlandı. Burada, 1946 yılında edebiyat almanacağı "Xalala", gençlik dergisi, "Denge Welat", çocuk dergisi yayımlandı. (16)

Ayrıca İngilizler tarafından kontrol edilen bölgelerde, illegal olarak, "Ravej" dergisi yayımlandı. Bu derginin bir sayısında; şöyle denmekteydi: "Biz Kürtler, hiçbir suçu olmadan, tutsak olarak, despotizm ve feodalizmin zulmü altında yaşarken, aynı şekilde bizim durumumuzda bulunan tüm halklara özgürlük ve mutluluk istiyoruz. Kürt sorunu hafif olmayan bir sorundur. Tüm düşmanlarımız da bunun böyle olduğunu bilmemeleri mümkün müdür?"

Şimdi bütün dünya kamuoyu bizim sözlerimizin özünü kavrasın ve bizim Türk, Irak, İran kan akıtıcılarına karşı verdiğimiz kurtuluş savaşımızı tanınsın! Şimdiki durumda -yazı devam ediyor- emperyalizmin ve faşizmin yardakçıları, kendi insanlık dışı haklarını güvence altına almak için tedirginlik ve telaş yaratmaya çalışıyorlar. Onlar kanlarımızı içerken ve başkalarını buna yöneltirken, bizleri, mücadelemizde aldatabileceklerini sanıyorlar, fakat bizler zulüm altında mahvolacak kadar güçsüz değiliz. Her Kürt özgürlük kazanılıncaya dek emperyalizme karşı savaşmaktan vazgeçmiyecektir." (17)

Daha önce belirttiğimiz gibi, 1944 yılında Irak'ta Komünist Parti yayın organı olarak Kürtçe "Azadi" gazetesi de yayınlanmaktaydı. (18)

Savaş yıllarında kürdistan'dan ilerici Kürt şairleri, yazar ve aydınları, anti-faşist güçlerin saflarında kararlıca yerlerini aldılar. Kürt halkının geniş yığınlarının düşüncesini ifade ede-

rek, onlar, Sovyet halklarının faşist işgallere karşı yürüttükleri savaşımın haklı, özgürlükçü niteliğine dikkati çektiler. Onlar eser ve çalışmalarında, Sovyetler Birliği'nin büyük rolü, şanlı ordusunun, Sovyet insanların Alman Faşist işgalcilerine karşı gösterdikleri kahramanlıkları; Sovyetler Birliği'nin ulusal politikasının özellikleri ve bu politikanın SSCB Kürtleri üzerindeki olumlu etkilerini yansıttılar.

Ünlü çağdaş Kürt şairi Cigerxwin ve yetenekli halk şairi Mükriyen Kürtlerinden Hejar, kendi eserleriyle Kürt halkının ilerici güçlerinin birleşmesine yardım ettiler. Onların eserlerinde enternasyonalizm ruhu işlenmiştir. Onlar bütün yurtseverleri faşizme karşı savaşta ve dahası Sovyetler Birliği çevresinde birliğe çağırıyorlar.

Cigerxwin eserlerinde Sovyet devletinin büyüklüğünü yüceltmiştir. O, Sovyet yurdunu çağırıştırarak "Değerli" isimli şu şiirini yazar:

"Dünyada sen teksin
Bulunmaz kendine eşitin,
Senin vuruşlarından değil yaralarım
Öylece senin üzerine titrerim.
Aşıyor sınırları aydınlığın,
Dünyada varmı seni bilmeyen,
Müslüman, Frenk, Yezidi, Alevi
Her yıl her ay senin önünde baş eğmeyen
Sana dünyada son olsun
Varsın aydınlığın bütün dünyaya yayılsın
Varsın senin ışınların her tarafa saçılınsın." (19)

Kendisi Marksist felsefeyi benimsemiş bir şair olarak gören Cigerxwin, Sovyetler Birliği'ne karşı her zaman sempati duymuştur. "Kader" adlı şiirinde, Cigerxwin şöyle yazmaktadır: "Rus öğretisi ve felsefesi, benim öğretim ve felsefem oldu." (20) Kürt halkının geniş yığınlarının düşüncesini ve onların faşist güçlerle savaşma konusundaki kararlılıklarını ifade ederek, Cigerxwin, "Bizim Ordu-Gençlik" adlı şiirinde şöyle yazmaktadır;

*"Bizler değerli yurdumuzu hiçbir zaman teslim etmeyeceğiz Berlin'e
Bizler şahane ova ve dağlarımızı hiçbir zaman teslim etmeyeceğiz
Japonlara."(21)*

Kürt tarihçi Abdulaziz Yamulki 1946'da Tahran'da yayınlanan "Kürdistan ve Kürt Ayaklanmaları" adlı Türkçe eserinde, Sovyetler Birliği'nin Kürt halkı üzerindeki olumlu etkisine değinmektedir. Bu eserde yazar şöyle yazmaktadır: "Sovyetler Birliği'ne yakın olan ve onun sınırlarında bulunan Kürdistan bölgelerinde aydınlık rüzgarları esiyor ve varsın bu ateşin kıvılcımları 1000 km'yi aşsın tüm Kürtlere bu yeni yaşamı ulaştırsın."(22)

Savaş ve ondan sonraki yıllarda tüm Kürt yazar, şair ve tarihçileri eserlerinde, daha çok ve özellikle sosyal konuları işlemektedirler. Ünlü Kürt yazarı, Ereb Şemo'nun "Kürt Çobanı" adlı romanının Beyrut baskısının önsüzünde toplumcu ve bilgin Yusuf Malik(Lübnan) şöyle yazmaktadır: "Bizler bu kitabı Kürtler içinde basıp dağıtırken, okuyucularımızın Kürt halkının güzel bir ürünüyle tanışacakları inancını taşıyoruz. Sözkonusu okuyucularımızın başında kuşkusuz köylüler, demirci ve işçiler gelmektedirler. Çünkü bu roman öncelikle onların durumuna uygun bir eserdir. Ve öyle umuyoruz ki, onlar bu kitabın düşünsel ve sanatsal yapısını özümseyecek, bundan dersler çıkaracak ve böylece kendi geri kalmışlıklarının ve zulüm altındaki durumlarının nedenlerini daha iyi anlayacaklardır. Ve sonuçta bu durum onları mücadelede daha kararlı ve korkusuz kılacaktır." Daha sonra yazar şöyle devam ediyor: "Bütün Kürtler, halkın kurtuluşunun sadece birlik olunarak kazanabileceklerini kavramak zorundadırlar. Halkımızın büyük çoğunluğu emekçilerden, işçilerden, köylüler, demirci ve çobanlardan oluşuyor. Kürdistan'ın özgürlük ve bağımsızlığı onların ellerindedir. Özgürlük ve bağımsızlık onların mutluluğu için elde edilecektir." (23) Burada yazar dolaysız olarak sınırdışıdaki Kürtlerin kendi ulusal bağımsızlıklarını elde etme ve sosyal adalet yo-

lunu seçmelerinde Sovyetler Birliği Kürtleri'nin durumlarının kendilerine yardımcı olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

* * *

Azerbaycan ve Kürdistan Otonom Demokratik Cumhuriyetleri, hükümet ve demokratik partilerinin çalışmaları, uluslararasıdaki eşitlik, ırk ayırımının yok edilmesi, kültürel düzeylerinin yükseltilmesine ve halk yığınlarının maddi durumlarının iyileştirilmesine yöneldi. Bu tedbirler; Anglo Amerikan emperyalizminin ve iç gericiğin çıkarlarıyla çelişmekteydi.

Ve gerçekten, London gazetesi "Times" 1945 yılı sonlarında bu gerçeği şöyle açıklıyordu: Azerbaycan'ın coğrafik ve stratejik durumu İngiltere için önemlidir.(24) Gazete devamla bu sözlerin Kürdistan için de geçerli olduğunu açıkça belirtmektedir. İşte bu amaçla İngilizler ve onların işbirlikçileri Kürdistan'da sürekli yıkıcı çalışmalarını sürdürdüler.

Kasım 1946 yılında "Kürdistan" gazetesi (Mehabad) İran Kürdistanı Demokrat Parti yöneticisi Qazi Muhamed'le İngilizlerin İran'da ve özellikle Kürdistan'da istikrarsızlık, kargaşalık yaratma eğilimleri ile ilgili olarak bir söyleşi yaptı.(25) Aralık 1946 tarihinde kargaşalık yaratma eğilimine uygun olarak, seçimlerde "güven sağlama" sahtekarlığıyla İngiliz askerleri İran'a daha sonra da Kürdistan'a girdiler. Otonom Cumhuriyetleri toprakları ordu ve jandarma tarafından kontrol altına alınmaya başlandı. Çok sayıda demokrat kanlı rejimin kurbanı oldu. Gericilik, demokratik özgürlüğü yoketmeyi başardı. İran hükümetinin ilk aldığı tedbirlerden biri; Kürdistan'da Kürt okullarını kapatmak ve Kürt dilinde eğitimi yasaklamak oldu.

Anglo-Amerikan ajanları, Kürt Otonom Demokratik Cumhuriyeti yöneticilerini kendi taraflarına çekmek için azımsanmayacak ölçüde güç harcadılar. Beklediklerini elde edemeyince de İran hükümeti aracılığla Kürtlere karşı kanlı terör eylemlerine giriştiler. 31 Mart 1947 tarihinde Mehabad

şehrinde, Qazi Muhamed, Sadr Qazi ve Seyid Qazi idam edildiler. (26)

İran gericiği Kürdistan halk yığınlarını tüm sosyal politik kazanımlarından yoksun bıraktı.

Bu dönemde, Sovyetler Birliği'nin yardımı sayesinde, İran savaşın yokedici aşırılıklarından çekindi. Fakat gerici hükümetler, Kürdistan'ın doğal zenginliklerini, onun kalkınması için kullanmaktan sürekli kaçındılar.

Ulus ve ulusal azınlıklar kendi yaşamlarını ağır koşullarda sürdürmeye devam ettiler. İran Kürdistanı'nda savaştan sonra açlık, salgın hastalıklar ve 1947-48 yılları arasında oldukça şiddetli soğuklar ülkede yaşamı olanaksız kıldı. İşte tam o dönemde Ukraynalı şair Yaroslav Şport "Kürdistan' da Açlık " adlı şiirini yazdı.

"Kürdistan üstünde kara açlık yükseldi.

Pençeler düştü

Halkın soluğu kesilerek ölmekte

Ve mutsuz, savunmasız

Senürken cesetleri ölülerin kanlı yollara felaketlerden yorgun."(27)

* * *

Bu dönemde gericilik Kürt halkının ulusal demokratik hareketini geçici olarak yavaşlatma fırsatını buldu. Ne var ki, Kürt halkının mücadelesi -Irak Kürdistanı'nda Mustafa Barzani yönetimi altındaki İran Kürdistanı'ndaki Kürt halkının demokratik hareketi ve ilk olarak oluşan Demokratik Kürt Otonom Cumhuriyeti- büyük bir tarihi öneme sahiptir. Bu dersler göstermektedir ki yalnızca halk güçlerinin ilerici ve demokratik unsurlarının birliği ve onların hareketteki kararlılıkları, halkı, iç gericilik ve emperyalist güçlere karşı verilen mücadelede zafere ulaştırabilir.

* * *

Büyük Anayurt Savaşı 1941-45 yıllarında Sovyet halkının özverisinin büyük bir sınavı olarak ortaya çıktı.

Savaşın gidişatında SBKP'nin Leninci ulusal politikası bütün gücü ve hikmetiyle kendisini gösterdi.

Rus halkıyla birlikte, Alman faşist işgalcilerine karşı birçok ulus ve ulusal azınlık savaştı. Onların askersel dürüstlük ve becerileri , Parti ve hükümet tarafından en iyi şekilde değerlendirilerek birçoğuna, " SSCB Kahramanı" ünvanı verildi.

Sovyetler Birliği'nde Kürtler az nüfuslu halklardan biridir. Sovyet hükümetinin ve SBKP'nin sayesinde, Kürt emekçileri kendi ekonomik, politik ve kültürel yaşamlarında ileriye dönük çalışmalara yönekdiler. Ve ansızın yurdumuza karşı Alman faşist işgalcileri sakırya geçince, Kürt halkının evlatları, ülkenin savunucuları saflarında yerlerini alarak anayurtları önünde kendi soylu görevlerini yerine getirdiler.

Savaş yıllarında, anayurdun bütün emekçileriyle birlikte, onlarda özveriyle , cephe gerisinde de çalıştılar.

Büyük Anayurt Savaşı'nda Sovyetler Birliği ve O'nun dostlarının , Alman faşizmi ve Japon emperyalizmine karşı kazandığı büyük zafer emperyalist-sömürge sisteminin dağıtılmasında yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Sovyetler Birliği'nin zaferi doğunun bütün sömürge ve bağımlı ülkeleriyle birlikte; Kürtler için de ilham kaynağı oldu. Savaş sonrasında Kürtler kendi ulusal-sosyal kurtuluşları için mücadeleyi daha da yükselttiler. Onların mücadelesi; Yakın ve Ortadoğu halklarının ulusal kurtuluş ve anti-emperyalist hareketleri içinde: en önemli halkalardan birini teşkil ediyor.

Institut kurde de Paris

**EK: "SOSYALİST VATAN UĞRUNA ÇARPIŞMA-
LARDA ÖN SIRALARDA SAVAŞAN KÜRT ASKERLER'
BÖLÜMÜNDEKİ İSİMLERİN LİSTESİ**

- 1- Samand Alieviç SİYABENDOV-Yarbay.
- 2- Hüseyin Kerimoviç ALİEV- Tıp profesörü.
- 3- Celil Şakiroviç ACDEV- Muhafız Yarbay.
- 4- Sabri Metoeviç OSMANOV- Muhafız Yarbay.
- 5- Dorab Cabaroviç SULTANOV- Yarbay, Tıp Doktoru.
- 6- Gürsad Şamileviç ŞAMİLZADE- Yarbay.
- 7- Teymuraz Memoeviç BAKİROEV- Binbaşı.
- 8- Sahat Kulieviç CAFAROV- Binbaşı.
- 9- Ali Zamanoviç KULOMOV- Binbaşı.
- 10-İso Şemoeviç NADİROV- Binbaşı.
- 11-Smoe Svik J-CINDİ- Binbaşı.
- 12-Şamir Yusopoviç TEYMUROV- Binbaşı.
- 13-Hacik Şevaboviç MURADOV- Yüzbaşı.
- 14-Bahtiyar Hanlaroviç FARACEV- Binbaşı
- 15-Ahmet İbrahimoviç ŞEROEV- Yüzbaşı
- 16-Usik Bekoeviç BEKOEV- Üsteğmen.
- 17-Adil Receboviç ALİEV- Teğmen.
- 18-Mihayil Cindieviç ELOYAN- Teğmen
- 19-Panah Nacieviç AHMEDOV- Teğmen.
- 20-Casim Etaroviç DALOYAN- Teğmen
- 21-Sala Bekiroviç CAFAROV- Teğmen
- 22-Fedor Hetoeviç KALOYAN- Teğmen
- 23-Kanat Kelesoviç KURDOEV-Teğmen
- 24-Ali Abdulrahmanoviç MAMEDOV- Partizan.
- 25-Yusuf Alieviç MAHMUDYAN- Muhafız Teğmen.
- 26-Mraz Nemoeviç HUDOYAN- Teğmen.
- 27-Timur Magomedoviç ÇETOEV- Teğmen
- 28-Nebi Rutoeviç ABDOEV- Başçavuş
- 29-Germo Seidoviç SELMOYAN- Başçavuş

- 30-Ali Kerimoviç SEFEROV- Muhafız Çavuş
- 31-Ubeyt Emeroviç EZMANOV- Kıdemli Çavuş.
- 32-Feremez Süleymanoviç AHMEDOV- Kıdemli Çavuş.
- 33-Mamed Muradhandviç HESENOV- Kıdemli Çavuş
- 34-Haçik (Hudedə) Keleşoviç HESENYAN-Muh.Kd. Çavuş.
- 35-Mirali Alieviç LEZGİEV- Kıdemli Muh.Çavuş.
- 36-Kazim Bekiroviç MAMADOV- Kıdemli Muh. Çavuş.
- 37-Arap Alieviç MAHMUDOV- Kıdemli Muhafız Çavuş.
- 38-Cımo Asoeviç SILOYAN- Kıdemli Çavuş.
- 39-Emer Yusuboviç SILOYAN- Kıdemli çavuş.
- 40-Çeko Şeveşoviç TEMİROV- Kıdemli çavuş.
- 41-Efo Cevoeviç TEMOEV- Kıdemli çavuş.
- 42-Ordi Hardieviç HUDOYAN- Kıdemli Çavuş.
- 43-Ame Seyadoviç ŞEVESYAN- Kıdemli Çavuş.
- 44-Mihayil Kesoeviç YARATOV- Kıdemli Çavuş.
- 45-Latif Balacaeviç ABBACOV- Çavuş.
- 46-Abuş İbadoviç ABUŞOV- Muhafız Çavuş.
- 47-Ali Mıstoeviç EVDOEV- Bölüm Komutanı.
- 48-Ahmed İsmailoviç KALOYAN- Çavuş.
- 49-Seid Egitoviç KASOYAN- Çavuş.
- 50-Çaço Temoeviç KOÇOYAN- Çavuş.
- 51-Efo Hudoeviç RUCOYAN- Çavuş.
- 52-İbrahim Mamedoviç FARACOV- Muhafız Çavuş.
- 53-Musa Alieviç ABDULLAEV- Astçavuş.
- 54-Sivik Alieviç SILOYAN- Astçavuş.
- 55-İsmail İbodullabiç ŞİRİNOV - Muhafız Astçavuş.
- 56-Ramazan Makaroviç KAFAROV- Onbaşı.
- 57-İbrahim Ahmedoviç NEVROZOV- Onbaşı
- 58-Oruç Hasanoviç ABDULLAEV- Er
- 59-B. Şemoeviç EVDALYAN- Er.
- 60-Ofuk Şeveşoviç EVDOEV- Er
- 61-Aleşa Kumoeviç ESADOV- Er.
- 62-Kerem Keleşoviç ESADYAN- Er.

- 63-Zeman Abdullaeviç BAYRAMOV- Er.
64-Namo Etamoviç OZMANYAN- Er.
65-Celil Hanoeviç SADOYAN- Er.
66-Alyaks(Ali) Moskoviç SELİMYAN- Er.
67-Muraz Mirzoeviç SÜLEYMANOV- Kudemli Bahriyeli.
68-Pristov Gulieviç TEMOEV- Er.
69-Muraz Merdoeviç HUDOEV- Muhafız Er.
70-Salim Abosoviç HUDOYAN-Er.
71-Celil Mıstoeviç HUMOYAN- Muhafız Er.
72-Efo Makoroviç ÇALOEV- Er.

Institut kurde de Paris

K A Y N A K L A R

BÜYÜK ANAYURT SAVAŞINDA KÜRT ASKERLERİN KAHRAMANLIKLARI -1941-45.

- 1- Arhiv Armyanckovo filiala İML pri TS.K.KPSS f.4063. op
l.d.1.L.1
- 2-Dip.po Gaz. "Komsomoliskaya Pravda" 20 Yanuari 1960g
- 3- " " " "Parvda" 6 Mau 1965 g.
- 4-M.J. Kalinin. O Sovetskay Armii. Sbornik Statey i M.
Voennoe izdatelistvo MO SSSR 1958, str. 89-90
- 5-V.İ.Lenin Polnoe sobrania soçinenniy. T. 41.str.117
- 6-KPSS o Voorujennih silah Sovetskovo Soyuzu M.1958 str.
356.
- 7-Sm.Arhiv MO SSSR f. 409. Op. 484453.d. 1.LL.T. 9.15
- 8-Sm. G.G. Mehtiev Deyatelinosti Kommunističeskou Azer-
baycana v period Velikoy Oteçestvennoy Voynü 1941-45
99.....1967.str. 54.
- 9-Gaz. "Sotsialistokan ugiev" organ Alagezskovo RK KP (b)
Armenii ven ispolkoma Roysoвета deputatov Trudyaş-
tihsya 9 iyulya 1941 g.
- 10-Sm.Gaz. "Sovet Kurdistanı" organ Laçinskogo RK KP(b)
Azerbaycana ve izpolkoma raycoveta deputatov Trud-
yaştihsya, 25 iyunya 1941 g. Gazeta "Sovet Kurdistanı"
("Sovetskiy Kurdistan") izdavalası s 1931 g. po 13 iyulya
1962 g.
- 11-SM. A.N. Mna-" izvestiya An Armyanckoy
SSR Obştestvennie Nauki" No:5 1965. str. 11

- 12-SM. Arhiv Armiyanskogo filala İML pri TS.K. KPSS.f. 93.op.1.d. 23.L.74.
- 13-SM. "Pravda" 18 sentyabrya 1941 g.
- 14-SM.M.Sarksıyan pılayuşti les..... Erevan 1965.ctr.11.
- 15-SM.Arhiv MO SSSR.f 217, op. 484343.....
- 16-SM.Arhiv MO SSSR.f. 33. op. 686044, d. 44486. LL.1. 37.
- 17-SM. Arhiv MO SSSR.f.33. op. 688044. d.3845.LL.213, 316
- 18-K.A.Meretskov. Nepokolebimo, Kak Rossiya M.1965.str. 10
- 19-SM.Tam je.str. g.
- 20-SM. A.N. Unanankanyan. Koppartiya Armenii v godi Velinkoy Oteçes Tvennoy Voynı. "İzvestiya AN Arm.SSR Obştestvennie Nauki" No:5. 1965.str.18.
- 21-SM.Gaz. "Sotsialistakan utiev" 23 Fevralya 1942 g.
- 22-SM. Arhiv Armyanskogo filiala İML pri TS.K.KPSS f.93 op. l.d.31.L.34
- 23-SM.Gaz. "Sotsialistakan Ugıev" 29 yanvaryaya 19449.
- 24-SM.Arhiv Armyanskogo filiala İML pri TS.K. KPSS f. 93. op.l.d.52. L.2.
- 25-SM.Gaz. "Sotsialistakan Ugıev 26 avgusta. 3.10.23 sentyabrya 1943.g.
- 26- SM. "Bolşevikyan Droşov" organ Talinskogo RK KP (b) Armenii i ispolkoma raycoveta. 14 yanvaryaya 1943 g.
- 27- SM. Gaz. "Bolşevikyan Tempov" organ Oktemberyanskogo RK KP (b) Armenii i ispolkoma raysoveta depultatov Trudyaştihsya 9 Maya 1943 g.
- 28- SM.Arhiv Azerbaycanskogo filiala İML pri TS.K KPSS.f. 1.op. 72. d. 33. L. 49.
- 29- SM.Arhiv MO SSSR, f. 33. op. 793756. d. 43. L. 218.
- 30- SM. Tam je. op. 686044. d. 4477. LL. 97. 163.
- 31- SM.Arhiv MO SSSR. f. 33. op. 690306, d. 1045.LL. 71. 79.
- 32- V 7 km Yugo-Vostoçnee Velkovişki-Krupniy naseleniiny punkt Litovskoy SSR.

- 33- SM. Arhiv MO SSSR. f. 33. op. 696196, d. 975 LL.159, 168.280
- 34- SM. Arhiv MO SSSR, f. 33. op. 690155, d. 7501.LL.1,3. 29.
- 35- SM. Arhiv MO SSSR, f.33.op. 682526, d, 962. LL. 356, 357. op. 686044. d. 62.
- 36- SM.Tam je,f. 33, Op. 682526, d. 962, LL. 356.357, f.33 op. 686044, d. 2181. d. 2181.L.62.
- 37- SM. Arhiv MO SSSR.f. 33.op. 682526.....LL.356, 357 f.33.op. 686044. d.2181.L.62.
- 38- SM. Arhiv MO SSSR, f. 33, op 686196, d. 3208,LL.1, 18,88.
- 39- SM.Arhiv MO SSSR.f.33,op. 686196,d. 5288, LL.1.20.
- 40- SM.Arhiv MO SSSR,f. 33.op. 687572, d. 825, LL.316, 317, 368.
- 41- SM. "Velikaya Oteçestvennaya vouna Sovetskogo Soyüza 1941-1945. Kartkaya İstoriya", M., Voennoe izdatelstvo MO SSSR, 1965, str. 273.
- 42- Tam je, str. 276.
- 43- SM. V.N. Kazahtsyan. Partizanskiy otryad im. Mikoyana (na arm. yazike). Erevan, "Ayastan", 1965, str. 32, 75.
- 44- V 20 km. Severo-zanadnee goroda Rva-Russkaya (rayonny tseñtr Lıvovskoy oblasti USSR).
- 45- SM.Gaz. "Kommunist", 9 Sentyabrya 1965 g.
- 46- "Oçerki İstarii Kommunistiçeskoy partii Armenii", Erevan, Armyanskoe gosudarstvennoe izdatelstvo, 1964,str 399,400.
- 47- SM. "Silnee smerti, Vosnominaniya, pisıma, dokumentı". M., Gosizdat Poliıtiçeskoy literaturı. 1963, str.124, 125.
- 48- SM. Arhiv MO SSSR,f. 33. op. 687572, d. 2385, LL. 243, 251.
- 49- V.İ.Lenin. Poln. sobr. soç. , T.38. str. 315.

KURT EMEKÇİLERİNİN CEPHE VE CEPHE GERİSİNE YAPMIŞ OLDUKLARI ÖZVERİLİ YARDIMLAR

- 1- SM. "Seluskoe hozyaystvo Armyanskoy SSR Statistiçeskiy Sbornik" Erevan, Aypetret, 1961, str. 56-57. O.É. Tumonyan. Ekonomičeskoe razvitie Armenii çast 2.Erevan Armgosizdat. 1956. str. 190.
- 2- SM. "Otçetnyi doklad na XIV siezda KP(b) Armenio rabote TS.K. KP(b) Armenii" Erevan, Armgiz. 1948.str. 39.
- 3- SM' G.G. Mehtiev Deyatelinostı Kommunističeskoj partii Azerbaycana v period Velikoy Oteçestvennoy voyni 1941-44 gg. 1967. str. 45.
- 4- Likazom Prezidiuma Verhovnogo Soveta Armyanskoy SSR OT 8 Fevralya 1949 goda Alagezskiy rayon bil likvidirovan euo cela Vklyuça v cela Aparanskogo Artinskoy i..... rayon.
- 5- "
- 6- "
- 7- "
- 8- SM.Arhib Azerbaycanskogo filiala İML pri TS.K. KPSS f.1. op.1 16.d.60.L.56.
- 9- SM.Gaz. "Kommunist" 10 Fevralya i 13 Marta 1945 g.
- 10- SM.Arhib Armyanskogo filiala İML pri TS.K KPSS,f. 90. op. 4. d. 227.L.26.
- 11- SM. Arhib Kafedri istorii Turkmenskogo gosudarstvennogo universiteta im. A.M. Gorikogo.
- 12- Gaz. "Kommunist", 10 Sentyabrya 1941 g.
- 13- SM.Gaz. "Sotsialistakan ugiev". 30 Noyabrya 1941 g.
- 14- SM. Arhib Armyanskogo filiala İML pri TS.K KPSS.f. 93 .op. 1. d.62,L.34.
- 15- Sm. Tam je, f. 14.op.2.d. 116.L.24.
- 16- Sm. Tam. je, f. 90. op. 4. d. 271. L.9,
- 17- Sm.Gaz. "Boşvikyan droşov" 9 İyolya 1943 g.
- 18- Sm.Arhib Azerbaycanskogo filiala İML pri TK.K. KPSS. f.1.op. d. 80. L.14.

- 19- Sm.Gaz. "Sotsialistakan ugiev" 7 Noyabrya 1942 g.
- 20- Sm. "Bolişevikyan droşov", 9 İyulya 1943 g.
- 21- Sm. Arhiv Armyanskogo filiala İML pri TS.K. KPSS. f. 14, op. 2.d. 116. L. 25.
- 22- Sm. Tam je, f. 90, Op. 4. d. 271, L.9.
- 23- Sm. "İstoriya Volikoy Oteçestvennoy Voynii Sovetsko-goy Soyuzu 1941-45". M.. Vsennoe izdatelstvo MO. SSSR. 1961, Tam. 3, str. 201.
- 24- Sm. Arhiv Armyanskogo filiala İML pri TS.K. KPSS, f. 14 op. 2.d. 116. L. 27 (iz etoy summi 1 mln. 500 Tls. obligatsiyami gos. zaymov.)
- 25- Sm. Arhiv Armyanskgo filiala İML pri TS.K. KPSS, f. 90, op. 4.d. 271. L.9.
- 26- Sm. Gaz. "Bolişevikyan ugiev" 9 İyulya 1943 g.
- 27- Sm. ARhiv Armyanskogo filiala İML pri TS.K. KPSS, f.33. op. 1, d. 62, L. 34.
- 28- Sm. Arhiv Kafedri istorii Turkmenskogo gosudarstvennogo univeriteta İm. A.M. Gorıkogo.
29. Sm. Arhiv Azerbaycanskogo filiala İML. pri TS.K.KPSS f. 1.op. 116.d. 80. L.14.
- 30- Sm. Tam je, f. 1. op. 116. d. 60. L. 56.
- 31- Sm.Arhiv Armyanskogo filiala İML pri TS.K. KPSS,f.90 op.4.d. 271. L.9.
- 32- Sm.Tam je, f. 14. op. 2. d. 116. L.27.
- 33- Sm.Gaz. "Bolişevikyan droşov" 19 İyulya 1943 g.
- 34- Sm.Gaz."Stalin Yolu" organ Basargeçarskogo RK KP(b) Armenii i raysoveta denutatov Trudyaştihsya, 13 İyunya 1943 g.
- 35- Sm.Gaz. " Sotsialistakan ugiev", 9 İyunya 1943 g.
- 36- Spravka Goseberkassı No:3365.
- 37- Sm. Gaz. "Sotsialistakan ugiev", 15 Dekabrya 1944 g.
- 38- Sm. Arhiv Armyanskogo filiala İML pri TS.K. KPSS.f. 44, op. 5.d. 1. L. 48.
- 39- Sm. Tam je, f. 90, op. 4. d. 271. L.9.
- 40- Sm.Tam je, f. 14. op. 2, d. 116. L. 25. (Pomimo....i Pomoşti. semi voennoslujanştih peluçali seliskohozyayst-

- veni nie produkti i denigi za svoi otrabotanie v Kolhozah Trudoštni).
- 41- Sm. Arhiv Azerbaycanskogo filiala İML. pri TS.K. KPSS f.1.op. 116. d. 80. L.14.
 - 42- Sm. A.N. Mnatsakanyan. Kompartiya Armenii v godı Velikoy Oteçestvennoy Voynı. " İzvestiya AN Armyanskoy SSR, Obştestvennie nauki", No:5, 1965.str.8.
 - 43- Sm. Arhiv Armyanskogo filiala İML pri TS.K. KPSS.f. 1.op.71.d.105,L. 1: d. 128.L.1: d. 158,L. 1;d.191, L.1.
 - 44 SM.Arhiv Armyanskogo filiala İML pri TS.K. KPSS.f. 93. op.1.d. 73. L.22.
 - 46- Sm. Arhiv Armyanskogo filiala İML. pri TS.K. KPSS.g. 93. op.1. d.67. 1. .48. Gaz. "Sotsialistakan ugiev" 5 Fevrvalya 1944 g.
 - 47- Sm. "Sbornik dokumentov XI siezda VLKSM i nosta-novleniya na TS.K. VLKSM. izdatelstvo TS.K. VLKSM "Molodiya Gvardiya" 1961.g.....

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KÜRT HALKI- NIN ULUSAL KURTULUŞ HAREKETİ

- 1- Sm. "Novyşaya istoriya stran Azii i Afriki". MGU. 1965 str. 366.
- 2- Sm. E.F. Luşuveyt. Turtsiya. Ekonomika-Geografiçeskiy oçerk. M., 1955, str. 44.
- 3- Sm. Tam je, str. 44-45.
- 4- Sm. K.K. Kurdoev Fahsifikatsiya istorii Kurdov v persidskoy burjuaznoy istoriografii. "Uçeme Zapiski LGU" Seriya vostokovedçeskih nauk. 1954. No: 179. str. 120-126.
- 5- Sm. O.L. Viliçevskiy. Mukrinskiye Kurdi (Etnografiçeskiy oçerk), peredneaziatskiy sbornik, 1. izdatelstvo AN SSSR, 1958, str. 203. G. Mehabad- stolitsa Mukrinskogo Kurdistana, ego administrativii, kulturnuy; torgoviy Tsentr.
- 6- Sm. Tam je, str. 183.
- 7- Sm. M.Maykarov- Prekratiti Zlodeyaneya protiv Kurdov. Jurnal "Mejdunarodnaya Jizni", No: 8, 1963, str. 83.
- 8- Sm. "Velikiy Sovetskiy Soyuz- İskrenniy drug İrana" Tbilisi, 1957. str. 139.
- 9- Cabbar Ali - İrakskaya Kompartiya i Kurdskiy Vopros, juri. "Problemi Mira i Sotsializma", No:8 1962, str. 20.
- 10- Sm. Tam je.
- 11- P.Demçenko. V. gorah Kurdistana. jurn. "Sovremenniye Vostok" No: 1, 1960. str. 33.
- 12- Sm. Tam je.
- 13- Sm. S.E. Belinkov. Çto proishodit v İrane- M.1947.str. 16.
- 14- Sm.V. Nikitin. Kurdi. M. 1964. 299.
- 15- Journ. "Novoe Vremya" No: 25 (215) str. 26.
- 16- Sm. Tam je.
- 17- Tam je.

- 18- Sm. Cabbar Ali. İrakskaya Kompartiya i Kurdskiy vopros-urn. "Problemi Mira i Sotsializma" No: 8, 1962, str. 20.
- 19- Tsit. po, K.K. Kurdoevu. Zarubejnaya Kurdsкая Literatura o položenii Kurdov v SSSR. Uçeme Zaniski GTU, seriya Vostokovedçeskih nauk. 1952 Vıp. 3, str.139.
- 20- Tam je, str. 147.
- 21- Tam je.
- 22- Tam je, ctr. 145.146.
- 23- Tam je, str. 144.146.
- 24- Tsit. po soç. S.E. Belinsva. Çto proishodit v İrane. M 1947, str. 19.
- 25- Sm. "Zarya Vostoka", 28 Noyabrya 1946 g.
- 26- Sm. urn. "Novoe Vremya". No:25 (215), str.25.
- 27- Yaroslav Şporta. Nezabivaemoe. Sbornik Stihov. Avtorizovanny perevod. S. Ukrainskogo, M., "Sovetskiy Pisatel", 1952, str. 101.

Institut kurde de Paris

14,80

Institut kurde de Paris

Sovyet halklarının barışçıl yaşamı 22.6.1941'de Hitler Almanyası'nın SSCB'ye karşı alçakça saldırısıyla kesintiye uğradı. Komünist Parti'nin çevresinde kaynaşmış ülkemiz emekçileri tüm halkın "Yurt Savaşı" nı yükselttiler. Bu Anayurt Savaşı'na Sovyetler Birliği'nden 100'den fazla ulus ve milliyet katıldı.

Okuyucuların ilgisine sunulmuş olan bu eserde Sovyetler Birliği Kürtleri'nin Büyük Anayurt Savaşı'ndaki rolleri, cepheye yardım gönderen Kürt köylülerinin yaşamı sergilenmektedir.

Sayısal olarak çok olmasalar da Kürt savaşçıları Faşist Alman Orduları'na karşı çatışmalarda, Moskova, Leningrad, Stalingrad savunmalarında, Kafkasya ve Kırım'ın kurtuluşlarında, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Baltık boyu gibi birçok cephede yer aldılar.

Çok sayıda Kürt, Belgrad, Varşova, Budapeşte ve Viyana'nın kurtuluşunda, Faşist Alman Orduları'nın Doğu Prusya'da yenilgiye uğratılmasında Oder için çarpışmaların hızlandırılması ve Berlin'de yürütülen kahramanca çarpışmalarda yer aldı.

Kürt askerler, emperyalist Japonya'nın militarist ordusuna karşı savaşan askeri birliklerde bulundular. Onları Ukrayna, Çekoslovakya ve Fransa'da "Halkın İntikamcıları" saflarında çatıştılar.

Bu araştırmada, ayrıca Sovyet halkının kahramanca mücadelesinin, Sovyet sınırları dışındaki Kürt halkının kurutuluş mücadelesi üzerinde bırakmış olduğu etkiler de yansıtılmaya çalışılmaktadır.